

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΔΠΜΣ «ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ - ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ»

διαφορετικές όψεις της συνύπαρξης στην Κυψέλη

απεικονίζοντας τις πολύμορφες πρακτικές κοινωνικής συνδιαλλαγής

χωρικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις της ανάπτυξης και του σχεδιασμού

ερευνητική ομάδα:

Παρασκευόπουλος Γιάννης
Παρασκευουδάκης Μιχάλης

διδάσκουσες:

Βαλεριάνου Κωνσταντίνα
Παναγιωτάτου Ελίζα

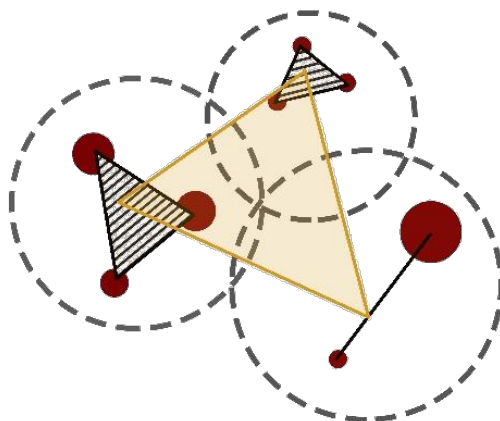
Ιούνιος 2019

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....	2
2. Ερευνητικό πλαίσιο	4
3. Οριοθετώντας τον θόλακα έρευνας	8
4. Η Πλατεία Αγ. Γεωργίου, ως διαχρονικό πεδίο παράλληλων πρακτικών και προβολών για την συνύπαρξη στον δημόσιο χώρο	12
4.1. Διαφορετικές αναπαραστάσεις της συνύπαρξης μέσα από τον κινηματογραφικό πρίσμα	12
4.2. Ο δημόσιος λόγος ως εργαλείο «οριοθέτησης» των τόπων και των πρακτικών συνύπαρξης στην πόλη	16
4.3. Διαφορετικές όψεις της συνύπαρξης της καθημερινότητας	20
4.4. Βιωματική χαρτογράφηση ενεργών τόπων κοινωνικής συνεύρεσης	22
4.4.1. Συνεντεύξεις	23
4.4.2. Βιωματικοί/νοητικοί χάρτες	24
5. Αντι συμπερασμάτων	27
Βιβλιογραφία	29

1. Εισαγωγή

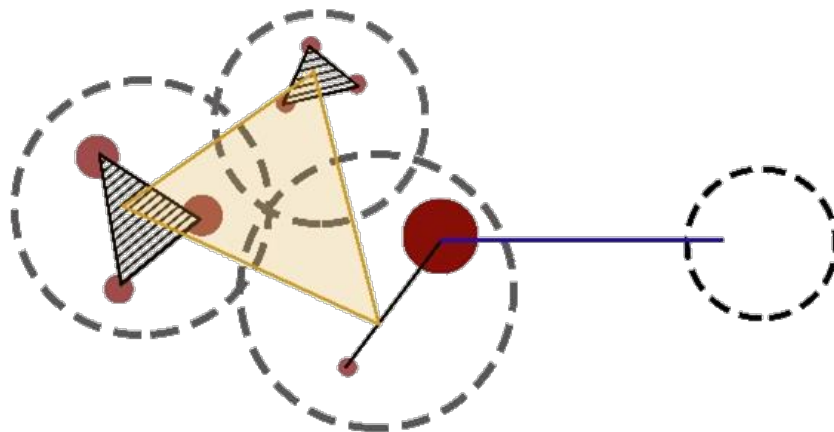
Η συλλογική ερευνητική μας προσέγγιση αρθρώνεται γύρω από την θεώρηση του χώρου ως ένα πεδίο σχέσεων και πολλαπλών δυνάμεων δράσης, όπου οι διαφορετικές καθημερινότητες, επιθυμίες και ζητούμενα που πραγματώνονται στον χώρο συναντιόνται και συγκρούονται στην πόλη. Όπως διαγραμματικά απεικονίζεται στο παρακάτω σχήμα, θεωρούμε ότι σε αυτό το πλαίσιο τα πολύμορφα δίκτυα που σχηματίζονται στον χώρο από τις παράλληλες τροχιές της καθημερινότητας και της ανθρώπινης δραστηριότητας διαμορφώνουν ενεργούς τόπους συνάντησης, κοινωνικοποίησης και ουσιαστικής συνύπαρξης στον αστικό χώρο που δικτυώνονται δημιουργώντας το πλέγμα της συλλογικής αστικής ζωής που διαδραματίζεται στην πόλη.

Σχήμα 1: Εννοιολογική απεικόνιση της συνθήκης της συνύπαρξης όπως διαμορφώνεται από τα πολύμορφα δίκτυα της καθημερινότητας που αλληλοπλέκονται στον χώρο

Πηγή: Ίδια Επεξεργασία

Κατά την ερευνητική μας θεώρηση λοιπόν, οι εικόνες που παράγονται *από* και *για* την πόλη καθορίζουν τις πρακτικές συνύπαρξης και κίνησής στο δημόσιο κοινόχρηστο χώρο και ιδιαίτερα σε συνδυασμό με το κοινωνικοοικονομικό, και πολιτισμικό υπόβαθρο αλλά και τον βαθμό οικειοποίησης με την περιοχή σχηματίζουν ένα πλέγμα που επιδρά πάνω στον δημόσιο χώρο δημιουργώντας ένα ψηφιδωτό αντιλήψεων και δράσης στον δημόσιο χώρο. Κρίσιμο ρολό σε αυτή την διαδικασία κατέχει ο κινηματογράφος ως ένα μέσο διαμόρφωσης της κυρίαρχης εικόνας καθώς θεωρούμαι ότι οι κινηματογραφικές αναπαραστάσεις ως ένα, συχνά κρατικά χρηματοδοτούμενο, παραστατικό μέσο αποτελεί μέρος της κυρίαρχου λόγου και των διαχρονικών προβολών του για τον δημόσιο χώρο. Συνοψίζοντας διαγραμματικά την ερευνητική μας θεώρηση στο παρακάτω σχήμα, οι διάφορες προβολές του κυριάρχου αφηγήματος για την πόλη μοιραία διαμορφώνουν τις πρακτικές, τις νοοτροπίες και τις νοηματοδοτήσεις για τον δημόσιο χώρο και για την συνθήκη της συνύπαρξης σε αυτόν.

Σχήμα 2: Εννοιολογική απεικόνιση της επιτροής των διάφορων "εικόνων" στην συνθήκη της συνύπαρξης
 Πηγή: Ίδια Επεξεργασία

Έτσι, επιλέγουμε να ενσωματώσουμε τον κινηματογράφο στην απεικόνισή μας ως ένα κρίσιμο ερμηνευτικό εργαλείο καθώς θεωρούμε ότι από την μια αποτελεί ένα εν δυνάμει ισχυρό αφηγηματικό εργαλείο που διαμορφώνει συμπεριφορές, νοοτροπίες και απόψεις και από την άλλη είναι ένα μέσο που de facto αποτυπώνει μια εικόνα για την πραγματικότητα και ως τέτοιο μπορεί να αξιοποιηθεί για μια διαχρονική απεικόνιση των πρακτικών συνύπαρξης στον δημόσιο χώρο, πάντα σε σχέση με το κοινωνικό-οικονομικό και πολιτισμικό πλαίσιο της εποχής.

▪ **Υπόθεση Εργασίας - Ερευνητικά ερωτήματα**

Εστιάζοντας λοιπόν στα οικιστικά σύνολα και γειτονιές που αναπτύσσονται στην ευρύτερη περιοχή της Κυψέλης όπως ορίζονται από το διάχυτο δίκτυο δραστηριοτήτων και σχέσεων της περιοχής διερευνούμε τους «τόπους» ενεργής συνύπαρξης και κοινωνικής συνδιαλλαγής με βιωματικούς όρους, τα χαρακτηριστικά που τους συγκροτούν και τις διαφορετικές πρακτικές συνύπαρξης που αναπτύσσονται στον πυρήνα τους. Αναζητώντας κατά πόσο κατά πόσο η διαφορετική βιωματική σχέση και τελικά ο διαφορετικός βαθμός οικειοποίησης που έχει αναπτυχθεί με την γειτονιά σε συνδυασμό με το ιστορικό αποτύπωμα αλλά και τις κυρίαρχες αφηγήσεις διαμορφώνουν διαφορετικές αναπαραστάσεις/προβολές και τελικά πρακτικές κοινωνικοποίησης στον δημόσιο και κοινόχρηστο χώρο.

Σε μια πόλη που τα δίκτυα σχέσεων αλληλοπλέκονται και καθορίζουν τον χώρο, οι τόποι συνύπαρξης και κοινωνικοποίησης λειτουργούν ως νησίδες αλληλεπίδρασης (άλλοτε αρμονικά και άλλοτε συγκρουσιακά) μεταξύ των διαφορετικών υποκείμενων που κινούνται στον χώρο και αναπτύσσουν διαφορετικές επιθυμίες και ζητούμενα για και από την πόλη.

Αφελώς ίσως, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι τέτοιοι τόποι συνύπαρξης εντοπίζονται σε πυρήνες πύκνωσης της εμπορικής δραστηριότητας όπου η αστική μορφολογία και τα φυσικά χαρακτηριστικά της πόλης δίνουν την δυνατότητα τέτοιων συναντήσεων και αλληλεπιδράσεων. Ωστόσο, κάτι τέτοιο κρίνουμε ότι είναι μόνο εν μέρει ορθό, καθώς ο χώρος δεν ορίζεται αποκλειστικά από τα λειτουργικά ή/και μορφολογικά χαρακτηριστικά του αλλά και από την κοινωνική του σύσταση, την ιστορική και πολιτισμική του ταυτότητα, τις προβολές του θεσμικού και αναπτυξιακού λογού και κυρίως την βιωματική οπτική των ανθρώπων για αυτόν. Έτσι, ως αντικείμενο της εργασίας τίθεται η διερεύνηση αυτών των «τόπων» συνύπαρξης και κοινωνικοποίησης όπως ορίζονται από την βιωματική οπτική των ανθρώπων αλλά και τον ρόλο του

κυρίαρχου λόγου στην διαμόρφωση τους. Παράλληλα, αξιοποιώντας τον κινηματογράφο ως δευτερογενής πηγή αναπαράστασης των πρακτικών και νοοτροπιών οικειοποίησης του δημόσιου χώρου διερευνάται η αναπαράσταση της συνθήκης της συνύπαρξης μες στα χρόνια. Με αφετηρία την παραπάνω υπόθεση εργασίας οι ερευνητικές αναζητήσεις της συγκεκριμένης εργασίας διατυπώνονται ως εξής:

- Πως οι πρακτικές συνύπαρξης απεικονίζονται μέσα από τον κινηματογραφικό φακό και πως καθορίζονται από το πολιτισμικό, ιστορικό και κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο μέσα από το οποίο πηγάζουν;
- Ποιες είναι οι εικόνες που προβάλλει ο δημόσιος θεσμικός αναπτυξιακός λόγος για τους «τόπους συνάντησης» της πόλης;
- Πως η καθημερινότητα θέτει διαφορετικούς όρους βιωματικής αντίληψης τέτοιων τόπων κοινωνικής συνάντησης και συνύπαρξης;
- Πως οι βιωματικές νοηματοδοτήσεις τέτοιων «3^{ων} τόπων» επηρεάζονται από τον βαθμό οικειοποίησης με την γειτονιά;

2. Ερευνητικό πλαίσιο

Αντικείμενο της συγκεκριμένης εργασίας είναι η διερεύνηση των χαρακτηριστικών που συγκροτούν αυτούς τους «τόπους» συνεύρεσης και συνύπαρξης και που αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της «ενεργής γειτονιάς», κατά την ερευνητική μας θεώρηση. Όπως αναφέρεται και παραπάνω ο χώρος δεν χαρακτηρίζεται αποκλειστικά από τα λειτουργικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά του καθώς τα συναισθήματα, η εικόνα άλλα και οι μνήμες που τροφοδοτεί αποτελούν κρίσιμο και αναπόσπαστο μέρος του, και όπως αναφέρει και ο Cresswell (2004) παραθέτοντας τον Delores Hayden « (...), είναι η ίδια η εισβολή του χώρου σε όλους τους τρόπους πρόσληψης (όραση, ήχος, μυρωδιά, αφή και γεύση) που τον κάνει δυνατή πηγή μνήμης σαν ένα πλεκτό όπου η μία κλωστή δένει την άλλη.». Έτσι λοιπόν τα λειτουργικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά του χώρου, όπως οι εμπορικές πυκνώσεις και η ύπαρξη δημόσιου κοινόχρηστου χώρου αντίστοιχα, μοιάζουν να σχηματίζουν πυρήνες λειτουργικότητας που ανταποκρίνονται στις βασικές, «υλικές» ανάγκες των χρηστών της πόλης ωστόσο το κατά ποσό δημιουργούν «κόμβους»/τόπους συνεύρεσης και συνδιαλλαγής μένει να ερευνηθεί.

Είναι εμφανές ότι η παρούσα εργασία εμπνέεται από την διαλεκτική του Lefebvre για τις διαφορετικές διαστάσεις του χώρου (Lefebvre, 1991)ⁱ, την θεώρηση του Σταυρίδη που κατηγοριοποιεί τη σκέψη των ανθρώπων σε μοντέλα νοηματοδότησης του χώρου (Σταυρίδης, 1990)ⁱⁱ αλλά και την προσέγγιση του Lynch για την εικόνα της πόλης (Lynch, 1990). Ιδιαίτερα η έννοια των «κόμβων (nodes)» που ορίζονται από τον Lynch ως στρατηγικά σημεία μιας πόλης στα οποία ο άνθρωπος μπορεί να «μπει μέσα» και να «παρατηρήσει», καθώς πρόκειται για τόπους από και προς τους οποίους κινείται (π.χ. διασταυρώσεις, σημεία αλλαγής κατεύθυνσης κατά τη διάρκεια της μετακίνησης, σύγκλιση μονοπατιών). Οι αντιληπτικοί αυτοί «κόμβοι», αποτελούν πυρήνες έντονης ανθρώπινης παρουσίας και συνύπαρξης και αναφέρονται/σηματοδοτούνται από κάποια δραστηριότητα ή από κάποιο φυσικά χαρακτηριστικό (π.χ. κάποιο γωνιακό μαγαζί, μια πλατεία κ.λπ.).

Ωστόσο προσεγγίζοντας αυτόν τον ορισμό υπό το πρίσμα της ερευνητικής μας θεώρησης, αυτοί οι «κόμβοι» γίνονται κατανοητοί ως οι «τόποι» που οι άνθρωποι συναντιούνται άλλα και συνδιαλέγονται. Εκεί που η συλλογική αστική ζωή άλλα και η έννοια της γειτονιάς, πραγματώνεται μέσω της πρακτικής της ουσιαστικής συνύπαρξης. Ο « τρίτος τόπος » (εκτός της κατοικίας και του χώρου εργασίας) όπου

επιλέγουμε να σπαταλήσουμε τον ελεύθερο χρόνο μας, να έρθουμε σε επαφή με την «κοινότητά μας» (με όποιον τρόπο την ορίζει η καθεμία/ο καθένας) και να συνυπάρξουμε ενεργά με τους γύρω μας. Έτσι, η υπόθεση εργασίας που έχει τεθεί προτάσσει ότι αυτοί οι «τρίτοι τόποι», δεν ορίζονται αποκλειστικά από τα λειτουργικά ή/και μορφολογικά χαρακτηριστικά τους αλλά επηρεάζονται κρίσιμα από το ιστορικό αποτύπωμα του χώρου, από τον δημόσιο θεσμικό και αναπτυξιακό λόγο και εικόνα και τελικά από την βιωματική οπτική του κάθε χρήστη της πόλης. Όπως γίνεται αντιληπτό η έννοια του «κόμβου» δεν αναφέρεται μονοσήμαντα την γεωμετρική τους διάσταση καθώς ένας τέτοιος «κόμβος/τόπος» συνύπαρξης μπορεί να αναγνωρίζεται σημειακά, να αφορά γραμμικές αναπτύξεις ή μια ευρύτερη περιοχή. Σε αυτό το πλαίσιο, στην παρούσα ερευνητική εργασία αναζητούνται αυτοί οι «τρίτοι τόποι/κόμβοι» κοινωνικής συνδιαλλαγής που εντοπίζονται πρακτικές ενεργής συνύπαρξης με βιωματικούς όρους διερευνώντας τα χαρακτηριστικά που συγκροτούν αυτούς τους τόπους και συγκεκριμένα κατά πόσο έχουν αναφορά σε κοινόχρηστους χώρους με δημόσιο χαρακτήρα (π.χ. πλατεία, πάρκο, παιδική χαρά, προαύλιο σχολείου, βιβλιοθήκη) ή εμπορευματοποιημένο χαρακτήρα (π.χ. καφέ, εμπορικό κατάστημα, κομμωτήριο). Ακόμα αναζητείται το ιστορικό αποτύπωμα της περιοχής και συγκεκριμένα οι πρακτικές και νοοτροπίες για την συνύπαρξη και κοινωνικοποίηση στον δημόσιο χώρο μες στα χρόνια, χρησιμοποιώντας ως δευτερογενή πηγή τις κινηματογραφικές ταινίες που αναφέρονται στην ευρύτερη περιοχή έρευνας. Τέλος, ερευνάται κατά πόσο επηρεάζουν οι βιωματικές σχέσεις που έχουν αναπτυχθεί με την περιοχή.

Για την συγκεκριμένη εργασία αξιοποιείται τόσο η ποσοτική ερευνητική προσέγγιση με απεικόνιση δεδομένων από δευτερογενείς πηγές όσο και η ποιοτική προσέγγιση έρευνας. Απεικονίζοντας δεδομένα από δευτερογενείς πηγές αναλύεται η λειτουργική, φυσική/μορφολογική και ιστορική πτυχή του χώρου αλλά και οι θεσμικοί και αναπτυξιακοί σχεδιασμοί και πρακτικές για την συλλογική περιοχή έρευνας. Αυτό αποσκοπεί στο να εντοπιστούν θύλακες κατάλληλοι για την διερεύνηση «τόπων» συνύπαρξης και κοινωνικοποίησης.

Επίσης στο πλαίσιο της έρευνας της απεικόνισης των πρακτικών συνύπαρξης μέσα από τον κινηματογραφικό φακό αναζητήθηκε και η σχέση που μπορεί να έχει η εικόνα της πραγματικότητας με την εικόνα που προβάλλεται στον κινηματογράφο. Στην σχέση καταγράφωντος και υποκειμένου (κινηματογραφούμενο θέμα) υπεισέρχεται μια νέα πραγματικότητα: η παρουσία του καταγράφωντος. Είναι αδύνατο να διαφύγει αυτή η νέα πραγματικότητα. Όταν ένας άνθρωπος ολομόναχος σκέφτεται στην οθόνη, ο θεατής μπορεί να σκεφτεί ότι ο άνθρωπος δεν είναι τελικά τόσο μόνος, με όλο αυτό το συνεργείο που κρύβεται από πίσω του. Ταυτόχρονα, ο καταγράφων τροποποιεί την πραγματικότητα: επιλέγει και συνθέτει το κάδρο, τη γωνία λήψης, το βάθος πεδίου, την προοπτική, τον φωτισμό κλπ. Αυτά φιλτράρουν φορτίζουν συναισθηματικά το υποκείμενο. Τέλος, ο καταγράφων την πραγματικότητα χρησιμοποιεί την διαδικασία του μοντάζ, μεταπλάθοντας τον χώρο και τον χρόνο. Με τις επιλογές του δημιουργεί μια κατασκευή που φανερώνει την πραγματικότητα, μαζί με την δική του προσωπική εκδοχή αυτής της πραγματικότητας.

Η ανάλυση μιας ταινίας αποτελεί μέρος της ιστορικής πραγματικότητας. Ταινίες της δεκαετίας του 1960 δείχνουν το πώς ήταν τότε η Αθήνα. Η ανάλυσης δείχνει τις προθέσεις του δημιουργού, τις συνειδητές ή ασυνειδητες παραδρομές του, την ιστορία με την ιδεολογία της, τις ιδεοληψίες της εποχής, αυτό που βιώνεται σαν πραγματικότητα και ταυτόχρονα αποκαλύπτει τις κοινωνικές στάσεις και τις νοοτροπίες μιας εποχής με τις ελπίδες και τα όνειρά της.

Ο κινηματογράφος όμως προσπαθεί ενίοτε να ανασκευάσει την ιστορική πραγματικότητα. Ανελεύθερα καθεστώτα τον χρησιμοποιούν για να προβάλλουν έργο ή ιδεολογία – ιδεοληψία όπως για παράδειγμα ταινίες του ναζιστικού καθεστώτος στην Γερμανία. Ταυτόχρονα όμως, το να αντιμετωπίζεται η εικόνα με το βλέμμα μιας άλλης τάξης γνώσης, ένα μετα-βλέμμα, θα οδηγούσε σε διαφορετική ανάλυση της πραγματικότητας. Έτσι για παράδειγμα, ο «Αλέξανδρος Νιέφσκι» του S. Eisenstein (1938) μας δίνει πληροφορίες τόσο για τον ιστορικό μεσαίωνα, όσο και για την σταλινική Ρωσία της εποχής που γυρίστηκε (Δερμεντζόπουλος, 2001). «Το τρένο θα σφυρίξει τρεις φορές» του F. Zinnerman (1952) θα αναδείξει την συλλογική φοβία της αμερικάνικης κοινωνίας την εποχή του μακαθισμού (Δερμεντζόπουλος, 2001).

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, η κινηματογραφική ταινία υπεισέρχεται στην διαμόρφωση της πραγματικότητας με:

- Την έκθεση της υπάρχουσας κοινωνικής κατάστασης
- Την θέαση του παρελθόντος στις ιστορικές ταινίες και του παρόντος επίσης
- Τη συνειδητή και εν πολλοίς ασυνείδητη παρέμβαση του καταγράφοντος (σκηνοθέτη, σεναριογράφου, παραγωγού, μιξέρ, μουσικού, σκηνογράφου κλπ.)

Κάτω από την οπτική αυτή γωνία, η πραγματικότητα στον κινηματογράφο θα πρέπει να εξετάζεται σε συνδυασμό με τους δημιουργούς. Ο κινηματογράφος λοιπόν, δεν καταγράφει μόνο την πραγματικότητα, ιστορική και μη. Αναδομεί, συνθέτει ακόμα και αναπλάθει.

Παράλληλα, η ποιοτική προσέγγιση επιλέγεται καθώς θεωρούμε ότι είναι η ενδεδειγμένη για να ερευνηθεί η ποικιλότητα και η ιδιαιτερότητα που εμφανίζει το ζήτημα σχετικά με τις διαφορετικές ομάδες χρηστών αλλά και να συμπληρωθεί πληροφορία που δεν βρέθηκε από δευτερογενείς πηγές. Στον πυρήνα της συγκριμένης έρευνας βρίσκεται η διερεύνηση των διαφορετικών πρακτικών συνύπαρξης από διαφορετικά υποκείμενα και η ποιοτική προσέγγιση *«δίνει την δυνατότητα εμβάθυνσης και εκλέπτυνσης ποικίλων διαστάσεων των κοινωνικών φαινομένων, φέρνουν στο φως τη σκοπιά του υποκειμένου, πιστοποιούν δηλαδή παραστατικά τη συνύπαρξη των αντιφατικών, αλλά αλληλένδετων, συστατικών της κοινωνικής πραγματικότητας»* όπως αναφέρει και η Ομάδα Περιβάλλοντος ΙΑΑΚ / ΕΚΚΕ(1997).

Για αυτό και αφού επιλεγεί η ειδική περιοχή έρευνας αξιοποιείται το μεθοδολογικό εργαλείο της έρευνας πεδίου της συμμετοχικής παρατήρησηςⁱⁱⁱ, των ελεύθερων συνεντεύξεων με την μέθοδο της χιονοστιβάδας^{iv} και των νοητικών/βιωματικών χαρτών (mental maps)^v.

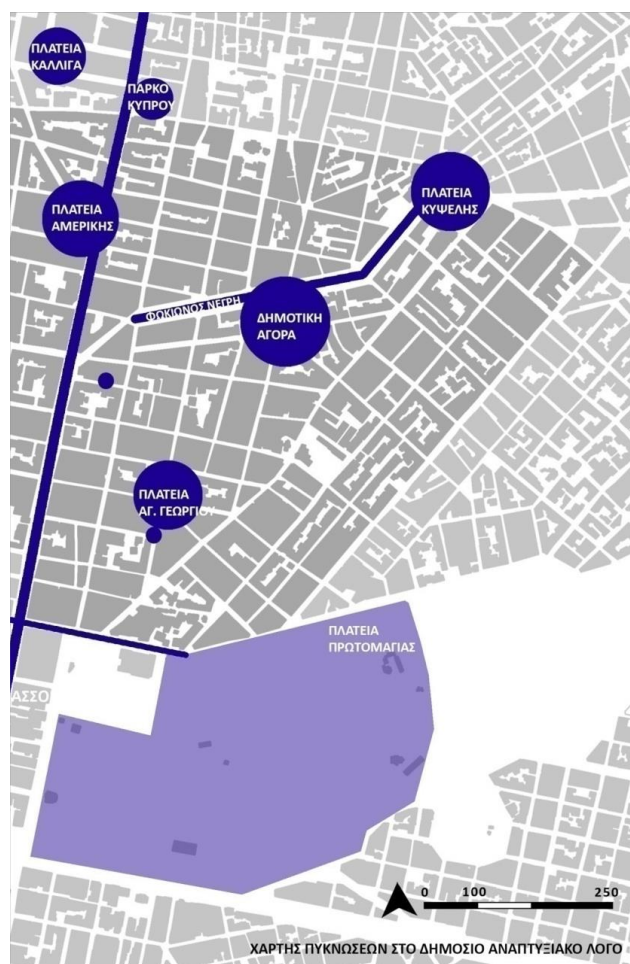
Έτσι, λοιπόν η ερευνητική μας προσέγγιση κινείται σε τέσσερις άξονες διερεύνησης. Αρχικά, μελετώνται οι διαφορετικές αναπαραστάσεις και πρακτικές της συνύπαρξης μέσα στα χρόνια αξιοποιώντας τον κινηματογράφο ως μια δευτερογενή πηγή απεικόνισης των εκάστοτε πρακτικών οικειοποίησης του δημόσιου χώρου πάντα με βάση το πολιτισμικό, ιστορικό και κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο μέσα από το οποίο πηγάζουν. Ο δεύτερος άξονας διερεύνησης είναι το πώς ο δημόσιος λόγος «οριοθετεί» τους τόπους και τις πρακτικές συνύπαρξης στην πόλη, και για αυτό αναλύσαμε τον κυρίαρχο λόγο/εικόνες αλλά και τον θεσμικό αναπτυξιακό λόγο που αναφέρεται στην περιοχή. Τρίτος άξονας της ερευνητικής αυτής διαδικασίας αποτελεί η αναζήτηση των διαφορετικών όψεων της συνύπαρξης όπως αυτές ορίζονται από την καθημερινότητα και για αυτό προσπαθήσαμε μέσα από έρευνα πεδίου και συμμετοχική παρατήρηση να κατανοήσουμε τα ποικιλόμορφα δίκτυα που διαμορφώνουν τόπους ουσιαστικής συνάντησης και κοινωνικής συνδιαλλαγής. Τέλος, στον τελευταίο άξονα διερεύνησης

αναζητήθηκε η βιωματική/αντιληπτική χαρτογράφηση και νοηματοδότηση αυτών των ενεργών τόπων κοινωνικής συνεύρεσης και για αυτό και χρησιμοποιήθηκαν τα μεθοδολογικά εργαλεία των νοητικών χαρτών και των ελεύθερων συνεντεύξεων. Το Θεωρούμαι ιδιαίτερα κρίσιμη την αξιοποίηση του εργαλείου του νοητικού χάρτη (mental map) καθώς μας επιτρέπει την διερεύνηση της θέσης και της μορφής αυτού του «3ου τόπου» (ή την απουσία αυτού) όπως χαρτογραφείται νοητικά από τους ανθρώπους που κινούνται στον χώρο. Με την χρήση του νοητικού χάρτη δίνεται η δυνατότητα στον ίδιο τον ερωτώμενο να αποτυπώσει τον «*τρίτο τόπο του*», τον κοινωνικό τόπο συνεύρεσης και συνδιαλλαγής όπως ο ίδιος τον βιώνει, τον νοηματοδοτεί και τελικά τον προβάλλει στο χαρτί, στη θέση και στην μορφή που τον κατανοεί στον χώρο. Επίσης η διεξαγωγή ελεύθερων συνεντεύξεων δίνει την δυνατότητα αναζήτησης του (δημόσιου ή εμπορευματοποιημένου) χαρακτήρα αυτών των κοινόχρηστων τόπων συνεύρεσης όπως ενστικτωδώς και αυθόρμητα αναγνωρίζεται από τα ίδια τα υποκείμενα. Μια ακόμα κρίσιμη ερευνητική μας επιλογή αποτελεί ο τρόπος επιλογής των ερωτώμενων σε αυτόν τον τέταρτο άξονα διερεύνησης. Καθώς ενδιαφέρει η ανάγνωση των διαφορετικών βιωματικών αντιλήψεων που αναπτύσσονται από διαφορετικά υποκείμενα, οι ερωτώμενοι επιλέχθηκαν ως μέλη μιας ομάδας που συγκεντρώνει επιστημονικό ενδιαφέρον και συγκεκριμένα χωρίζονται σε δύο υπό-σύνολα, σε ανθρώπους που κατά δήλωσή τους έχουν «*ενεργή σχέση με την γειτονιά*», και τελικά αναφέρεται σε ερωτώμενους/ες που κυρίως αποτελούν μακροχρόνιους κατοίκους της περιοχής, και σε ανθρώπους που κατά δήλωσή τους έχουν «*χαλαρή σχέση με την γειτονιά*», και τελικά αναφέρεται σε ερωτώμενους/ες που κυρίως αποτελούν επισκέπτες/τριες της περιοχής.

3. Οριοθετώντας τον θύλακα έρευνας

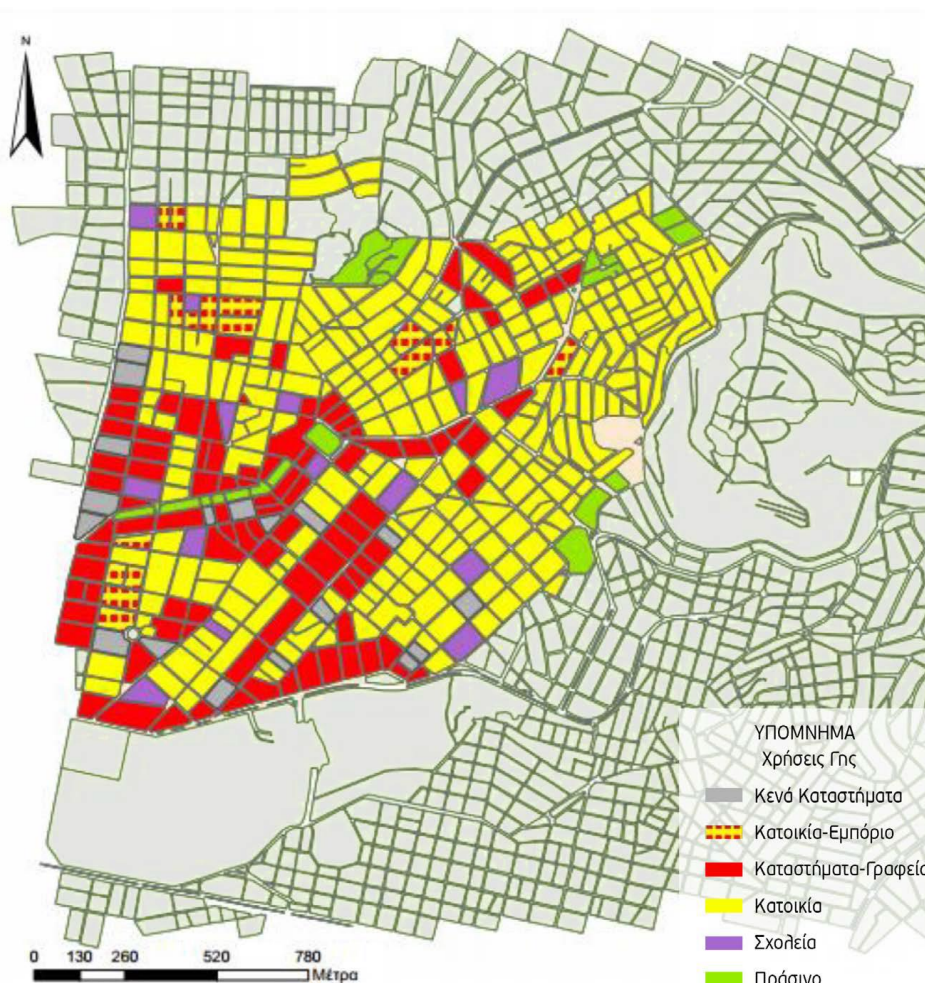
Όπως γίνεται αντιληπτό, κρίσιμο κομμάτι της ερευνητικής διαδικασίας αποτελεί η χωρική ειδίκευση της περιοχής που θα ερευνηθεί, για αυτό και τίθεται κριτήρια για την επιλογή της. Η περιοχή έρευνας θα πρέπει να αποτελεί έναν πολυδιάστατο οικιστικό θύλακα με πυκνώσεις δραστηριοτήτων και κινήσεων, να έχει πολύμορφο κοινωνικό χαρακτήρα και απόθεμα δημόσιου ανοικτού χώρου με διαμορφώσεις που θα επιτρέπουν την ουσιαστική χρήση του, δηλαδή σημεία στάσης, ξεκούρασης και παιχνιδιού (παγκάκια, σκαλάκια, κατώφλια, ελεύθερο από τραπεζοκαθίσματα χώρο, κ.λπ.). Ωστόσο, η εικόνα για την πόλη επηρεάζεται κρίσιμα και από τις προβολές του θεσμικού και αναπτυξιακού λόγου και πρακτικών στον χώρο και η συλλογική περιοχή έρευνας βρίσκεται στο επίκεντρο του αφηγήματος που οικοδομείται τα τελευταία χρόνια για την «πολυπολιτισμική Αθήνα» (lifo.gr, 2018) στην οποία πρέπει να γυρίσουν οι Αθηναίοι (newsbeast.gr, 2018). Για αυτό και ως επιπλέον κριτήριο τίθεται η ατομική περιοχή έρευνας να είναι μέρος αυτής της αφήγησης και να έχει υλοποιηθεί κάποιος θεσμικός σχεδιασμός «αναβάθμισης» της, καθώς τέτοιες διεργασίες μοιραία προσελκύουν ένα συγκεκριμένο «κοινό» που κατασκευάζει την δική του σχέση με την περιοχή και παράγει μια διαφορετική εικόνα για αυτήν. Η λογική που τίθενται τα συγκεκριμένα κριτήρια είναι διττή. Σίγουρα ενδιαφέρει να επιλεγεί ένας θύλακας με ερευνητικό ενδιαφέρον ωστόσο ακόμη περισσότερο απασχολεί να έχει ουσία η αναζήτηση των τόπων συνύπαρξης.

Χάρτης 1: Χάρτης πυκνώσεων στον δημόσιο αναπτυξιακό λόγο

Πηγή: Επεξεργασία από την ερευνητική ομάδα κατά το χειμερινό εξάμηνο (Το ζήτημα της μεθοδολογίας και της θεωρίας στο σχεδιασμό του χώρου) - Στοιχεία από ΡΣΑ, ΣΟΑΑΠ, και λοιπά αναπτυξιακά σχέδια

Τα κριτήρια επιλογής που τέθηκαν κατά την μεθοδολογική εμβάθυνση ουσιαστικά χαρτογραφούνται στους χάρτες 1 και 2, απεικόνισης των δευτερογενών στοιχείων. Εξαιρέση αποτελούν τα κοινωνικά ζητήματα για τα οποία η συλλογή στοιχείων από δευτερογενείς πηγές κατέστη αδύνατη. Για αυτό ως ύστατη λύση αναζητήθηκαν πληροφορίες από έρευνες που έχουν ασχοληθεί με την περιοχή.

Χάρτης 2: Χρήσεις γης Κυψέλης (2014)

Πηγή: Δέση-Λουκά & Χαραλαπίδη, 2016 -Δεδομένα από την ΕΛΣΤΑΤ 2014

Όπως φαίνεται από τους παραπάνω χάρτες, αλλά και από την διερεύνηση των ταινιών στις οποίες απεικονίζονται δημόσιοι χώροι της περιοχής της Κυψέλης, στην ευρύτερη συλλογική περιοχή έρευνας εντοπίζονται μια σειρά από θύλακες που συγκεντρώνουν τα κριτήρια που τέθηκαν και η διερεύνηση των τόπων κοινωνικής συνύπαρξης αποκτά την δική της ουσία. Τέτοιες περιοχές είναι η Πλατεία Αμερικής, ο Άγιος Παντελεήμονας η Πλατεία Κυψέλης και η Πλατεία Αγ. Γεωργίου. Εξ' αυτών επιλέγεται η συνοικία της Κυψέλης και συγκεκριμένα η Πλατεία Αγ. Γεωργίου.

Η συνοικία της Κυψέλης έχει διαχρονικά έναν οικιστικό χαρακτήρα και όπως αναφέρθηκε και στο συλλογικό μέρος η ιστορική αστική εξέλιξη της περιοχής έχει δημιουργήσει μια πολύμορφη κοινωνική συνύπαρξη (Μαλούτας, 2013; Βαΐτου, 2007). Αυτό μπορεί να εντοπιστεί και σε αρκετές ελληνικές ταινίες από τις δεκαετίες του 1950 μέχρι και του 1980 στις οποίες παρουσιάζεται η συνύπαρξη στους δημόσιους χώρους της Κυψέλης. Αναπαριστώντας τον δημόσιο χώρο, οι ταινίες αναλίσκονται σε περιγραφές του χώρου, σε μελέτη δρόμων σε συμβολισμούς αλλά και σε ερμηνευτικές προσεγγίσεις που πέραν των ιδεολογικών προθέσεων αποκτούν σαν περιεχόμενο μια

κοινωνικό - ιστορική σηματοδότηση. Έτσι, ενίοτε δύσκολα ξεχωρίζει η μυθοπλασία από το πραγματικό. Παρόλα αυτά, ορισμένες ταινίες που αναφέρονται στην εν λόγω περιοχή, χρησιμοποιούν πλάνα από άλλες περιοχές, δημιουργώντας μια διαφορετική που μπορεί να απέχει σε κάποιο βαθμό από την πραγματικότητα (παράδειγμα αποτελεί η ταινία του 1965 «Το Ρεμάλι της Φωκίωνος Νέγρη).

Εικόνα 1: Πανοραμική άποψη της πλατείας Αγ. Γεωργίου
Πηγή: bovary.gr, 2018

www.facebook.com/kyveliaki και Κινηματογράφος

Εικόνα 2: Εικόνα της πλατείας Αγίου Γεωργίου μέσα από τον κινηματογραφικό φακό
Πηγή: Κυψέλη και Κινηματογράφος, facebook

Η πλατεία Αγ. Γεωργίου επιλέγεται ως ένας δημόσιος ανοικτός χώρος με διαμορφώσεις και αστικό εξοπλισμό που έχει την δυνατότητα να υποστηρίξει

δραστηριότητες στον δημόσιο χώρο και η γειτονιά που μοιραία ορίζεται στην ευρύτερη περιοχή της πλατείας μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένας πολυδιάστατος οικιστικός θύλακας ο οποίος βρίσκεται στην καρδιά της αφήγησης για την «δυναμική που επανακτά η Κυψέλη» Επίσης, η πλατεία Αγ. Γεωργίου έχει αναπλαστεί από το 2014 και έχει πλέον παγιωθεί η «νέα κατάσταση» που κομίζει κάθε τέτοια ανάπλαση(athina984.gr, 2018).

Εικόνα 3: Η "αναβαθμισμένη" πλατεία Αγ. Γεωργίου | Ένα από τα παγκάκια της πλατείας
Πηγή: Προσωπικό αρχείο, 2019

Η ευρύτερη γειτονιά της πλατείας Αγ. Γεωργίου οριοθετείται από την λεωφόρο Πατησίων, την οδό Ευέλπιδων, την οδό Κυψέλης και την οδό Αγ. Μελετίου. Οι Πατησίων και Ευέλπιδων αποτελούν όρια για την περιοχή καθώς λόγω της μεταφορικής τους σημασία συνολικά για την Αθήνα λειτουργούν ως φράγματα για την γειτονιά, ωστόσο η Πατησίων λόγω του έντονου εμπορικού της χαρακτήρα ταυτόχρονα υποστηρίζει λειτουργικά την περιοχή. Πιο ρευστά όρια αποτελούν οι Αγ. Μελετίου και Κυψέλης, όπου εντοπίζονται γραμμικές εμπορικές αναπτύξεις με ταυτόχρονη παρουσία πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Τέλος η συγκεκριμένη περιοχή λόγω της εγγύτητάς της στο σταθμό της Βικτώριας είναι σε θέση να υποστηρίξει κινήσεις επισκεπτών σε μεγαλύτερο βαθμό από την υπόλοιπη Κυψέλη, και ίσως και αυτός να είναι ένας από τους λόγους που τα αναπτυξιακά σχέδια για την συγκεκριμένη περιοχή είναι πιο προχωρημένα από τα αντίστοιχα άλλων περιοχών της Κυψέλης, που μοιάζουν τώρα να εκκινούν (π.χ. η ανάπλαση της Δημοτικής Αγοράς Κυψέλης εγκαινιάστηκε τον Οκτώβρη του 2018: Το Βήμα, 2018).

4. Η Πλατεία Αγ. Γεωργίου, ως διαχρονικό πεδίο παράλληλων πρακτικών και προβολών για την συνύπαρξη στον δημόσιο χώρο

Το ξεδίπλωμα πολλών προεκτάσεων ως προς την αντίληψη για την συγκεκριμένη περιοχή πραγματοποιείται μέσω της κατανόησης της συνύπαρξης όπως αυτή προβάλλεται από τον ελληνικό κινηματογράφο, όπως αυτή καταγράφεται από τον δημόσιο λόγο του έντυπου ή ηλεκτρονικού τύπου ή κυριότερα στην καθημερινότητα των ανθρώπων, με όλα αυτά να συμπληρώνονται με βιωματικούς/νοητικούς χάρτες.

4.1. Διαφορετικές αναπαραστάσεις της συνύπαρξης μέσα από τον κινηματογραφικό πρίσμα

Ο κινηματογράφος είναι μία από τις μορφές τέχνης που έχει να κάνει αρκετές φορές με την αναπαράσταση και την λογική της αναπαράστασης. Αυτό μπορεί ν' ακούγεται πολύ ευρύ και γενικό και σ' ένα βαθμό πράγματι να είναι. Ωστόσο, στην συγκεκριμένη περίπτωση γίνεται μια εξειδίκευση πάνω στην κινηματογραφική αναπαράσταση των πρακτικών συνύπαρξης στον δημόσιο χώρο. Δεν πρόκειται δηλαδή για μια απλή αναφορά και καταγραφή του δημόσιου χώρου, αλλά των αλληλεπιδράσεων και των αμφίδρομων σχέσεων που παρατηρούνται στο πλαίσιο αυτού. Έτσι, έμφαση δίνεται όχι στην τυποποιημένη αποτύπωση, αλλά στα ουσιαστικά παραγόμενα αποτελέσματα όπως αυτά προκύπτουν μέσα από μια δράση και αντίδραση κοινωνικών σχέσεων.

Μια πρώτη μεταπολεμική αποτύπωση της αναπαράστασης της συνύπαρξης στον δημόσιο χώρο, μπορεί κανείς να παρατηρήσει στα φιλμ της εποχής. Έτσι, ήδη από την δεκαετία του 1950 η περιοχή της Κυψέλης και πιο συγκεκριμένα η οδός της Φωκίωνος Νέγρη παρουσιάζεται σαν ένας δρόμος με κίνηση, κυρίως πεζών (μικρή κυκλοφορία οχημάτων), κάτι που είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τις αναπαραστάσεις των σημείων συνεύρεσης του αστικού πληθυσμού στον δημόσιο χώρο. Την ίδια χρονική περίοδο, άλλες περιοχές με πολύ μικρότερη διέλευση πεζών ή έντονη προσωρινή συνάθροιση κατοίκων της γειτονιάς, γεγονός που τις καθιστά εξ ορισμού ακατάλληλες προς μελέτη και εξαγωγή συμπερασμάτων σε αντίθεση με την περιοχή της Κυψέλης, δείχνουν κι αυτές να χρησιμοποιούνται ως πεδίο δράσης σε διάφορες κινηματογραφικές παραγωγές. Η υπεροχή όμως ως προς το συγκεκριμένο ζήτημα της περιοχής της Κυψέλης είναι αδιαμφισβήτητη. Αυξάνει σταδιακά αλλά συστηματικά την πυκνότητα του πληθυσμού ανά τ.χλμ., με άμεσο επακόλουθο την αύξηση των μόνιμων κατοίκων της περιοχής. Αυτό διευκολύνει μια λογική έρευνας πάνω στο ζήτημα των αλληλεπιδράσεων που προκύπτουν από την αστική συνύπαρξη στον δημόσιο χώρο. Κάτι που αποτυπώνεται απτά είναι η αξιοποίηση από τον κόσμο του δημόσιου χώρου για ψυχαγωγία, επικοινωνία και κατανάλωση. Έτσι, οι περαστικοί φαίνεται να απολαμβάνουν τη μέρα σ' αυτό το ανοικτό κομμάτι αστικού χώρου που πλέον περιτριγυρίζεται και περικυκλώνεται από κτίρια. Χαρακτηριστικά μάλιστα, αναφέρεται η ταινία του Αλέκου Σακέλλαριου «Ο Ηλίας του 16^{ου}» (1959), όπου ενώ οι πρωταγωνιστές συζητούν, ένα πλάνο προβάλλει έναν διερχόμενο αστυνομικό και στο βάθος ανθρώπους να κάθονται στα παγκάκια της πλατείας Αγίου Γεωργίου (Εικόνα 4). Παράλληλα, στην ταινία του Γιάννη Τριανταφύλλη «Πιάσαμε την καλή» (1955), ένας από τους ηθοποιούς της ταινίας κάθεται στην οδό Φωκίωνος Νέγρη την ώρα που ο κινηματογραφικός φακός παρουσιάζει ανθρώπους διερχόμενους να κάνουν την βόλτα τους σ' ένα δρόμο που αξίζει να τονιστεί ότι δεν είναι ακόμα πεζόδρομος (Εικόνα 5).

Εικόνα 4: Η πλατεία του Αγίου Γεωργίου από την ταινία του Αλέκου Σακελλάριου «Ο Ηλίας του 16ου» (1959)
Πηγή: Κυψέλη και Κινηματογράφος, facebook

Εικόνα 5: Η Φωκίωνος Νέγρη από την ταινία του Γιάννη Τριανταφύλλη «Πιάσαμε την καλή» (1955)
Πηγή: Κυψέλη και Κινηματογράφος, facebook

Τα χρόνια περνούν, η αστικοποίηση συνεχίζεται και η Κυψέλη συνεχίζει να αποτελεί ένα κέντρο έντονης αστικής συγκέντρωσης και συνάντησης των κατοίκων, αλλά και κομμάτι της οικονομικής δραστηριότητας της περιοχής. Έτσι, διάφορα σημεία της Κυψέλης αποτυπώνονται στην κινηματογραφική ταινία του Θανάση Βέγγου «Ποιος Θανάσης!» (1969), και τα οποία έρχονται μάλλον να δώσουν παρόμοια συμπεράσματα με αυτά της προηγούμενης δεκαετίας (Εικόνα 6). Στο ένα πλάνο η πλατεία Αγίου Γεωργίου, αν και άδεια από κόσμο, είναι φανερό ότι αποτελεί επίκεντρο της οικονομικής δραστηριότητας και κατ' επέκταση μεγάλου αριθμού συναντήσεων ανθρώπων, λόγω της ύπαρξης αρκετών καταστημάτων. Το άλλο πλάνο παρουσιάζει την πλατεία της Κυψέλης, αυτή την φορά με αρκετό κόσμο, κάτι που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα σαν σημείο συνάντησης, συγκοινωνιακό κόμβο και πεδίο άσκησης καταναλωτικής δραστηριότητας. Βέβαια, το πλέγμα των

σχέσεων στον δημόσιο χώρο στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι ακόμα πιο ευρύ. Πραγματοποιούνται συγκεντρώσεις και ομιλίες είτε για ζητήματα τοπικού σκοπού, είτε για λόγους που έχουν να κάνουν με την κεντρική πολιτική σκηνή. Έτσι, η αλληλεπίδραση αποκτά ένα διαφορετικό και πολυδιάστατο χαρακτήρα, καλύπτοντας πτυχές που καταφέρνουν να υπερκεράσουν άλλες πλατείες ή άλλους χώρους της ίδιας της περιοχής ή και άλλων περιοχών.

Εικόνα 6: Η πλατεία Αγίου Γεωργίου από την ταινία του Θανάση Βέγγου «Ποιος Θανάσης!» (1969)
Πηγή: Κυψέλη και Κινηματογράφος, facebook

Με την αστικοποίηση να προχωρά και να εντείνεται τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά (όλο και υψηλότερες και μεγαλύτερες πολυκατοικίες), η περιοχή ενισχύει τον χαρακτήρα της ως ένα πυκνοκατοικημένο και πυκνόκτιστο σημείο της πρωτεύουσας. Επομένως, ένα πλάνο από ψηλά στην ταινία του Βασίλη Γεωργιάδη «Εκείνο το καλοκαίρι» (1971), παρουσιάζει τον πρωταγωνιστή να κάθεται μόνος του στην πλατεία Αγίου Γεωργίου μ' ένα επιπλέον αλλά ενδιαφέρον ιδιαίτερο χαρακτηριστικό. Την σημαντική αύξηση στα καθίσματα και στα τραπέζια των παρακείμενων εστιατορίων και καφέ πάνω στην πλατεία (Εικόνα 7). Είναι ένα κρίσιμο στοιχείο που μαρτυρά μια ποιοτική διαφορά και μια αρνητική εξέλιξη. Η ποιοτική διαφορά έχει να κάνει με την εμπορική και επιχειρηματική δραστηριότητα που στην συγκεκριμένη περίπτωση επεκτείνεται οδηγώντας σε μια κάποιου είδους εμπορευματοποίηση. Η αρνητική εξέλιξη έχει να κάνει με τον περιορισμό του δημόσιου χώρου εξαιτίας της ανάπτυξης των παρακείμενων καταστημάτων. Έτσι, ενώ η συγκεκριμένη πλατεία αποτελούσε και χώρο συνάντησης και παιχνιδιού για τα παιδιά (κάτι που έχει ξεχωριστή σημασία, καθώς ο αριθμός των αυτοκινήτων αυξάνεται και ο διαθέσιμος χώρος για τα παιδιά περιορίζεται), μοιάζει να περιορίζει αυτόν τον χαρακτήρα της.

Στην πορεία στον χρόνο που έχει η συγκεκριμένη περιοχή, τα πράγματα φαίνεται να αλλάζουν. Και φαίνεται να αλλάζουν προς το δυσμενέστερο. Δεν είναι μόνο η αύξηση του αριθμού και της κυκλοφορίας των οχημάτων με την συνεπακόλουθη ρύπανση και ηχορύπανση ή η εμπορική εκμετάλλευση τμήματος της πλατείας. Είναι η σταδιακή αύξηση της εγκληματικής δραστηριότητας που προβάλλεται για την περιοχή. Αυτό αποτυπώνεται στον τύπο της εποχής και μεταγενέστερα και όχι τόσο στον κινηματογραφικό φακό. Έτσι, σ' ένα πλάνο από την ταινία του Παύλου Τάσσιου «Νοκ

αουτ» (1986), η ομαλότητα και η καθημερινότητα μοιάζει να διατηρείται (περαστικοί και αρκετοί διερχόμενοι στην Φωκίωνος Νέγρη - Εικόνα 8). Η σταδιακή αύξηση της εγκληματικότητας (κάτι που δεν γίνεται αντιληπτό άμεσα), δεν επηρεάζει άμεσα τη συνύπαρξη στον δημόσιο χώρο, ούτε κατ' επέκταση τις κοινωνικές σχέσεις που αλληλεπιδρούν σε αυτόν. Αυτό αναζητείται αν συμβαίνει αργότερα, όπου από εκεί ξεκινάει ένα άλλο πλέγμα κοινωνικών σχέσεων που απαιτεί περισσότερη εμβάθυνση και διαφορετική ανάλυση, καθώς και την συνδρομή άλλων επιστημών.

www.facebook.com/Κυψέλη και Κινηματογράφος

Εικόνα 7: Η πλατεία Αγίου Γεωργίου από την ταινία του Βασίλη Γεωργιάδη «Εκείνο το καλοκαίρι» (1971)
Πηγή: Κυψέλη και Κινηματογράφος, facebook

www.facebook.com/Κυψέλη και Κινηματογράφος

Εικόνα 8: Η Φωκίωνος Νέγρη από την ταινία του Παύλου Τάσσιου «Νοκ άουτ» (1986)
Πηγή: Κυψέλη και Κινηματογράφος, facebook

4.2. Ο δημόσιος λόγος ως εργαλείο «οριοθέτησης» των τόπων και των πρακτικών συνύπαρξης στην πόλη

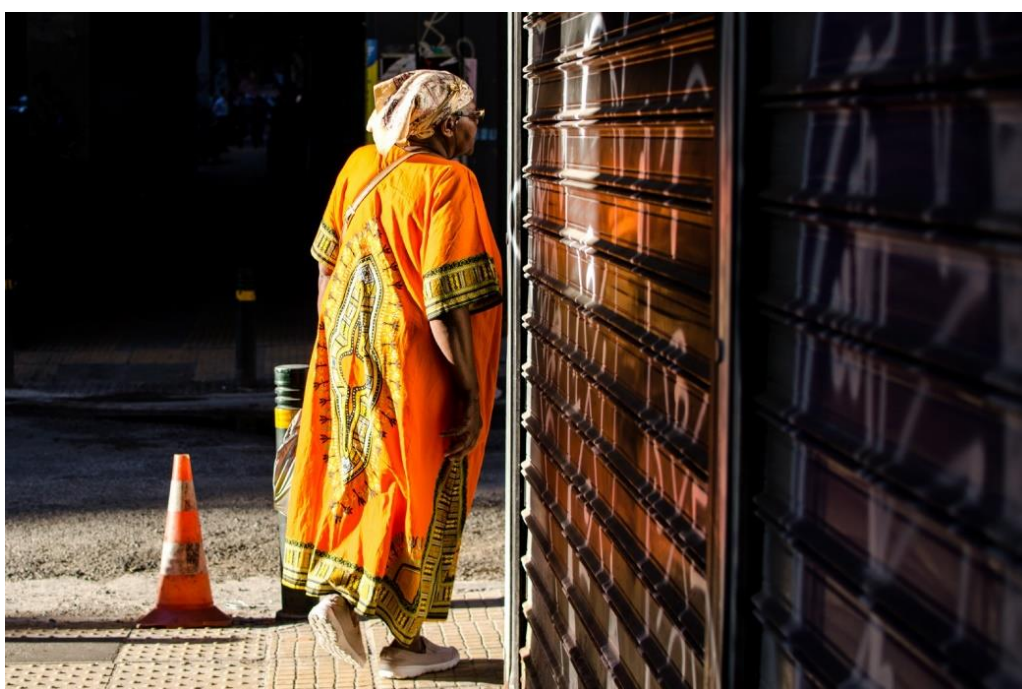
Ο δημόσιος λόγος μπορεί να έχει πολλές εκφάνσεις και εκφράσεις. Επικεντρωνόμενοι στην λογική του δημόσιου λόγου από την πλευρά του αναγνώστη ή ακροατή, είναι δυνατόν να εξαχθούν πολλά συμπεράσματα.

Στη συγκεκριμένη λοιπόν περίπτωση προσεγγίζεται ο δημόσιος λόγος από την πλευρά του αναγνώστη όπως αυτή εκφράζεται από τον τύπο (έντυπο ή ηλεκτρονικό). Με ζητούμενο αναφοράς την περιοχή της Κυψέλης, και πιο συγκεκριμένα την πλατεία του Αγίου Γεωργίου, οι αναφορές του τύπου σε αθροιστικό επίπεδο, μπορούν να καταχωρηθούν, αλλά κυρίως να επιχειρηθεί να ερμηνευτούν, με βάση την λογική ακολουθία που παρατίθεται κάτωθι, με συνοπτικό αλλά περιγραφικό τρόπο.

Μια αφετηριακή αλλά ουσιώδης επισήμανση είναι ότι η περιοχή αντιμετωπίζεται σημειακά, γιατί ενώ ο δημόσιος λόγος αναφέρεται στην Κυψέλη γενικά, επικεντρώνεται στην πλατεία Αγίου Γεωργίου. Ουσιαστικά έτσι αντιμετωπίζει τον δημόσιο και κοινόχρηστο χώρο, ως χώρο ψυχαγωγίας.

Ένα άλλο στοιχείο στο οποίο καταλήγουν χωρίς δυσκολία οι αναφορές, είναι ότι η πολυμορφία κι ο πολυεθντικός χαρακτήρας των κατοίκων αποτελεί έναν ιδιαίτερο πόλο έλξης. Αυτή η εκφραζόμενη προσέγγιση έχει να κάνει πιθανότατα με νοητικές συγκρίσεις και αντιπαραβολές με αντίστοιχα σημεία άλλων ευρωπαϊκών πρωτευουσών, όπου το ντόπιο με το αλλοεθνές στοιχείο αναμειγνύονται, παράγοντας ένα κράμα ελκυστικό και ενδιαφέρον, τόσο ως προς την ανακάλυψη όσο και ως προς το συγχρωτισμό μαζί του.

Ωστόσο, ένα σημείο που ιδιαίτερα πρέπει να τονιστεί είναι τα παλαιάς αρχιτεκτονικής κτίρια που βρίσκονται πέριξ της πλατείας. Πιο συγκεκριμένα ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίζονται και ο λόγος που χρησιμοποιείται για να τα χαρακτηρίσει και να τα περιγράψει. Αυτά τα νεοκλασικά και art - deco κτίρια αντιμετωπίζονται όχι με αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Αντιμετωπίζονται ως νοσταλγία μιας παλιάς αίγλης, της αίγλης μιας αλλοτινής εποχής.

Εικόνα 9: Πολυμορφία και πολυεθνικός χαρακτήρας ως πόλος

Πηγή: “Μια βόλτα στην Κυψέλη, την πιο πολυεθνική γειτονιά της Αθήνας” (lifo.gr, 2018)

Ένα άλλο κομβικό στοιχείο, όπως προβάλλεται από τον δημόσιο λόγο, είναι η αλλαγή του τοπίου της συνύπαρξης. Αυτή η αλλαγή έχει να κάνει με τα τραπεζάκια που πλέον απλώνονται σε τμήματα της πλατείας του Αγίου Γεωργίου, εις βάρος του κοινόχρηστου χώρου. Αυτό γίνεται σε τέτοιο βαθμό που τα διάφορα έντυπα καλούν τον κόσμο να επισκεφτεί την συγκεκριμένη περιοχή, όχι γι' αυτή καθ' αυτή την πλατεία, αλλά πρωτίστως για τα καινούργια μαγαζιά που έχουν δημιουργηθεί. Έτσι, τείνουν να προσελκύουν τον κόσμο μέσω της «κουλτούρας» και της «ατμόσφαιρας» των εν λόγω καταστημάτων, παρά για την κουλτούρα της περιοχής.

Εικόνα 10: Ο δημόσιος και κοινόχρηστος χώρος αποκλειστικά ως πεδίο αναψυχής
Πηγή: "A Local's Guide to Kypseli" (This Is Athens+Partners Consortium^{vi}, Μη διαθέσιμη ημερομηνία δημοσίευσης)

Κοινό σημείο και κοινός παρονομαστής στις αναφορές των εντόπων είναι το ζήτημα της ανάπλασης της περιοχής. Πρόκειται για μια ανάπλαση που ο δήμος Αθηναίων ξεκίνησε το 2010 με συγχρηματοδότηση από ευρωπαϊκά κονδύλια (ΕΣΠΑ) και ολοκληρώθηκε το 2014. Πρόκειται κυρίως για διαπλατύνει πεζοδρομίων, δενδροφυτεύσεις, αλλαγές και τροποποίηση του φωτισμού που άλλαξαν την κατά γενική ομολογία παραμελημένη εικόνα που παρουσίαζε η πλατεία. Έτσι, από το 2016 παρατηρείται μια αξιοσημείωτη αλλαγή με επαναλειτουργία παλαιών ή λειτουργία νέων καταστημάτων κυρίως ψυχαγωγικού χαρακτήρα που τείνουν να προσελκύουν επισκέπτες από διάφορες άλλες περιοχές, κυρίως νεαρών ηλικιών.

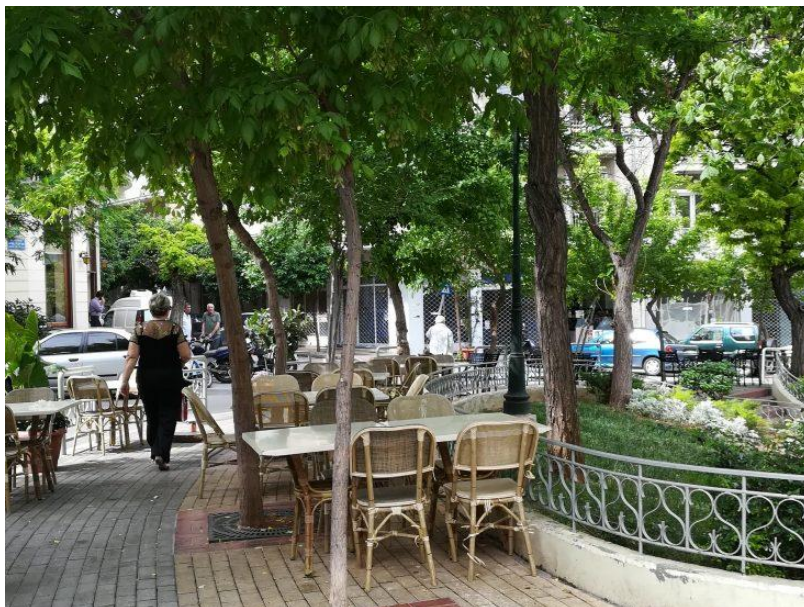
Έτσι, παρατηρείται το πέρασμα από την «παρακμή στην ανάκαμψη». Σύμφωνα με τις εκτενείς αναφορές του τύπου, αυτή η παρακμή τοποθετείται χρονικά από την δεκαετία του 1980, κατά την οποία οι Έλληνες κάτοικοι φεύγουν, οι αλλοδαποί αρχίζουν να έρχονται, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζεται άνοδος της εγκληματικότητας, κάτι που συνοψίζεται στις παρατηρήσεις με μια χαρακτηριστική λέξη: «ζόφος».

Εικόνα 11: Νεοκλασικά και art-deco κτίρια όχι ως αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, αλλά ως νοσταλγία της παλιάς αριστοκρατικής αίγλης

Πηγή: "Η πλατεία του Αγίου Γεωργίου στην Κυψέλη επανακτά την δυναμική της" (athina984.gr, 2018)

Εικόνα 12: Η εμπορευματοποίηση του δημόσιου χώρου ως σημάδια "ανάκαμψης" και "ανάπτυξης"

Πηγή: "Η πλατεία του Αγίου Γεωργίου στην Κυψέλη επανακτά την δυναμική της" (athina984.gr, 2018)

Μετά λοιπόν από αρκετά «πέτρινα χρόνια» η «ανάκαμψη» έρχεται το 2014 – 2015 μετά την ανάπλαση που πραγματοποιήθηκε στο χώρο. Ύστερα από αυτό θεωρείται ότι πραγματοποιήθηκε «επανάκτηση» της περιοχής. Είναι αξιοσημείωτη εδώ η αναφορά του «This is Athens» στην περιοχή της πλατείας του Αγίου Γεωργίου (Εικόνα 10, Εικόνα 13), που ενώ αποτελείται από ετερόκλητους εταίρους (για παράδειγμα τον ΣΕΤΕ, τον δήμο Αθηναίων, την Aegean, την Lamda Development, ξενοδοχειακές επιχειρήσεις κ.α.), προβάλλουν με τον ίδιο τρόπο την «ανακαίνιση» της πλατείας.

Συνοψίζοντας μπορεί να παρατεθεί ότι ο δημόσιος λόγος του τύπου (έντυπος ή ηλεκτρονικός), προσεγγίζει τον συγκεκριμένο αστικό χώρο κάτω από μια σύγχρονη

οπτική γωνία, με έμφαση στις αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν. Καταγράφοντας το «πριν και το μετά», τονίζει την αλλαγή στην κουλτούρα και την «περιφρέουσα ατμόσφαιρα», προβάλλοντας έντονα την αναδυόμενη ελκυστικότητα της εν λόγω περιοχής.

Εικόνα 13: Ο δημόσιος και κοινόχρηστος χώρος αποκλειστικά ως πεδίο αναψυχής
Πηγή: "A Local's Guide to Kypseli" (This Is Athens+Partners Consortium, Μη διαθέσιμη ημερομηνία δημοσίευσης)

4.3. Διαφορετικές όψεις της συνύπαρξης της καθημερινότητας

Από τη μία αναφέρθηκε παραπάνω τι προβάλλει από την περιοχή της πλατείας του Αγίου Γεωργίου ο δημόσιος λόγος, αλλά από την άλλη η όψη της καθημερινότητας σε ένα βαθμό είναι διαφορετική. Μπορεί ο δημόσιος λόγος να αναφέρει ότι η εισροή μεταναστών τα προηγούμενα χρόνια ήταν ένας από τους λόγους που οδήγησαν σε «ερήμωση» της περιοχής, παρόλ' αυτά ο πολυεθντικός χαρακτήρας δεν έχει αλλάξει σήμερα, που υποτίθεται ότι η πλατεία έχει αποκτήσει ξανά «ζωή». Κι αυτό γίνεται εύκολα αντιληπτό αν κάποιος επισκεφθεί την πλατεία όπου εκείνο που θα προσέξει είναι άνθρωποι διαφορετικών εθνοτήτων να συνυπάρχουν αρμονικά με παιδιά μικρότερων ηλικιών τα οποία χρησιμοποιούν τον χώρο της πλατείας για παιχνίδι (εικόνα). Όπως επίσης συμβαίνει το ίδιο και τις βραδινές ώρες (εικόνα), στα σημεία της πλατείας στα οποία οι κάτοικοι της περιοχής κάνουν χρήση του λιγοστού ελεύθερου δημόσιου χώρου που απέμεινε έπειτα από τα πολλά τραπεζάκια που τοποθέτησαν οι ιδιοκτήτες των καταστημάτων τα οποία βρίσκονται γύρω από την πλατεία. Αφού μετά την ολοκλήρωση της ανάπλασης, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, το μεγαλύτερο τμήμα της πλατείας έχει καλυφθεί από τα τραπεζάκια των γύρω μαγαζιών αφού παλαιότερα αυτό απαγορευόταν, στερώντας έτσι σημαντικό τμήμα του δημόσιου χώρου για χρήση του από τους κατοίκους και τους επισκέπτες στην περιοχή.

Εικόνα 14: Παιχνίδι και ουσιαστική συνύπαρξη στον δημόσιο χώρο
Πηγή: Προσωπικό αρχείο, 2019

Επίσης σε μια βόλτα στην περιοχή γύρω από την πλατεία, γίνονται αμέσως αντιληπτοί κι άλλοι χώροι συνύπαρξης και επικοινωνίας ανθρώπων που ζουν στην συγκεκριμένη γειτονιά. Ιδιοκτήτες μικρών μαγαζιών, βγάζουν καρέκλες έξω από τις επιχειρήσεις τους και δημιουργούν ένα νέο πεδίο συνεύρεσης και συνάντησης με άλλους κατοίκους στην περιοχή (εικόνα). Και αυτό ακριβώς συμβαίνει την ώρα που ο δημόσιος λόγος

αντιμετωπίζει την περιοχή τελείως σημειακά, αναφέροντας μόνο ως τόπο συνδιαλλαγής και συνόπαρξης την πλατεία Αγίου Γεωργίου. Μπορεί λοιπόν ο δημόσιος λόγος να συνεχίζει την προσπάθεια προσέλκυσης όλο και περισσότερων ανθρώπων και κυρίως νέων για αναψυχή στην περιοχή, αλλά η καθημερινότητα των κατοίκων στην γειτονιά βαδίζει σε ένα διαφορετικό ρυθμό.

Εικόνα 15: Κοινωνικοποίηση στον ενδιάμεσο χώρο μπροστά στην πρόσοψη του συνεργείου, στα περίξ της πλατείας Αγ. Γεωργίου

Πηγή: Προσωπικό αρχείο, 2019

4.4. Βιωματική χαρτογράφηση ενεργών τόπων κοινωνικής συνεύρεσης

Στο πλαίσιο της έρευνας για το πώς αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι τις πρακτικές της συνύπαρξης στην γειτονιά της Κυψέλης πραγματοποιήθηκαν έξι ελεύθερες συνεντεύξεις. Επιλέχθηκαν έξι άτομα που διέφεραν μεταξύ τους ως προς τον βαθμό της οικειοποίησης που είχαν με την περιοχή της Κυψέλης. Χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της χιονοστιβάδας και έτσι προέκυψαν δύο ομάδες των τριών ατόμων. Η μία ομάδα θεωρούσε ότι είχε χαλαρή σχέση με την γειτονιά, ενώ η άλλη ενεργή. Στα άτομα αυτά δόθηκε από ένας χάρτης στον καθένα στον οποίο καλούνταν να κάνουν μια ενστικτώδη καταγραφή (είτε σημειοική, είτε σχηματίζοντας μια περιοχή) για το που βγαίνουν στην περιοχή, για το που συναντούν φίλους/γνωστούς, για το που θεωρούν ότι είναι τα σημεία συνάντησης τους με άλλο κόσμο στην καθημερινότητά τους, για το που κινούνται στην περιοχή γενικότερα και για το που πραγματοποιούν τις καθημερινές τους αγορές. Ακολούθως δημιουργήθηκαν τρεις νοητικοί χάρτες που παρουσιάζουν αυτά τα δεδομένα.

Εικόνα 16: Ο νοητικός χάρτης ενός από τους συνεντευξιζόμενους ο οποίος είχε ενεργή σχέση με την γειτονιά της Κυψέλης. Στον χάρτη φαίνεται για το που κινείται στην Κυψέλη ο συνεντευξιζόμενος, ο οποίος έτυχε να είναι και κάτοικος της εν λόγω περιοχής

Πηγή: Επεξεργασία από την ερευνητική ομάδα, 2019

4.4.1. Συνεντεύξεις

Επίσης, κλήθηκαν να απαντήσουν στο αν θεωρούν ότι η περιοχή έχει αλλάξει σε σχέση με παλιότερα και αν αυτό συνέβαινε, τι αλλαγές παρατηρούν και από πότε τις οριοθετούν. Παρακάτω λοιπόν παρουσιάζονται, μετά από προσεκτική λεκτική σταχυολόγηση που πραγματοποιήθηκε, συντεταγμένες οι απόψεις των συνεντευξιαζόμενων:

- **Χαλαρή σχέση με την γειτονιά**
  - Περισσότερος κόσμος και κυρίως νεολαία στην πλατεία αγίου Γεωργίου και στην Φωκίωνος Νέγρη προς την πλατεία Κυψέλης.
  - Πιθανόν να ευθύνεται η τουριστικοποίηση του κέντρου και η αύξηση του Airbnb
  - Η παρουσία του κόσμου στον δημόσιο χώρο έχει αλλάξει ως αποτέλεσμα όχι σχεδιαστικών παρεμβάσεων και πολιτικών αναβάθμισης, αλλά ως αποτέλεσμα αστικών διαδικασιών που έχουν γίνει
  - Έχουν αυξηθεί τα μαγαζιά κυρίως στην πλατεία αγίου Γεωργίου
  - Οι αλλαγές παρατηρούνται έντονα από το 2016 και μετά
- **Ενεργή σχέση με την γειτονιά**
  - Έχουν αυξηθεί οι τουρίστες στην περιοχή
  - Έχουν αυξηθεί τα μαγαζιά (κυρίως στην πλατεία αγίου Γεωργίου), και στις περισσότερες φορές οι ιδιοκτήτες των καταστημάτων εκμεταλλεύονται σε πολύ μεγάλο βαθμό τον δημόσιο χώρο με αποτέλεσμα να έχει μειωθεί πολύ η χρήση του από τους κατοίκους
  - Όλο και περισσότεροι νέοι επιλέγουν την περιοχή για βόλτα άλλα και για τόπο κατοικίας παρόλο που τα ενοίκια έχουν αυξηθεί

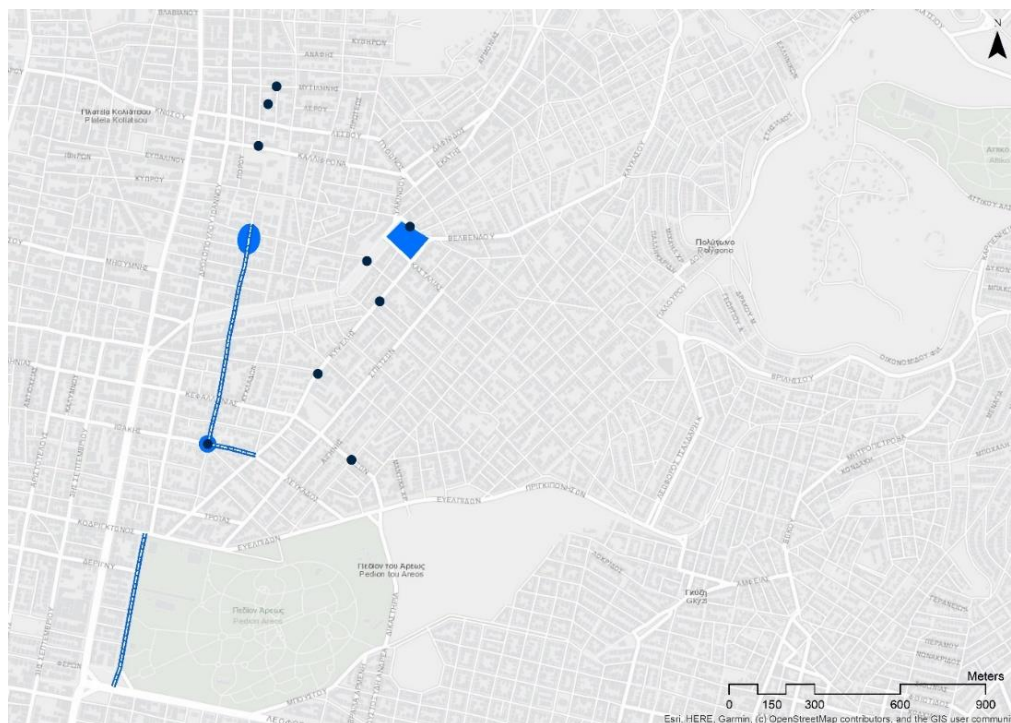

4.4.2. Βιωματικοί/νοητικοί χάρτες

Τα αποτελέσματα της βιωματικής χαρτογράφησης των τόπων συνύπαρξης επιλέχθηκε να απεικονιστούν σε 3 χάρτες: Ο πρώτος δείχνει την βιωματική χαρτογράφηση για τους ερωτώμενους/ες με χαλαρή σχέση με την γειτονιά, ο δεύτερος δείχνει την βιωματική χαρτογράφηση για τους ερωτώμενους/ες με ενεργή σχέση με την γειτονιά και ο τρίτος απεικονίζει την συνολική βιωματική χαρτογράφηση ενεργών τόπων κοινωνικής συνεύρεσης.

- **Χαλαρή σχέση με την γειτονιά**

Στον παρακάτω χάρτη (χάρτης 3), παρουσιάζεται το που κινούνται στην περιοχή τα άτομα που θεωρούν ότι έχουν χαλαρή σχέση με την γειτονιά.

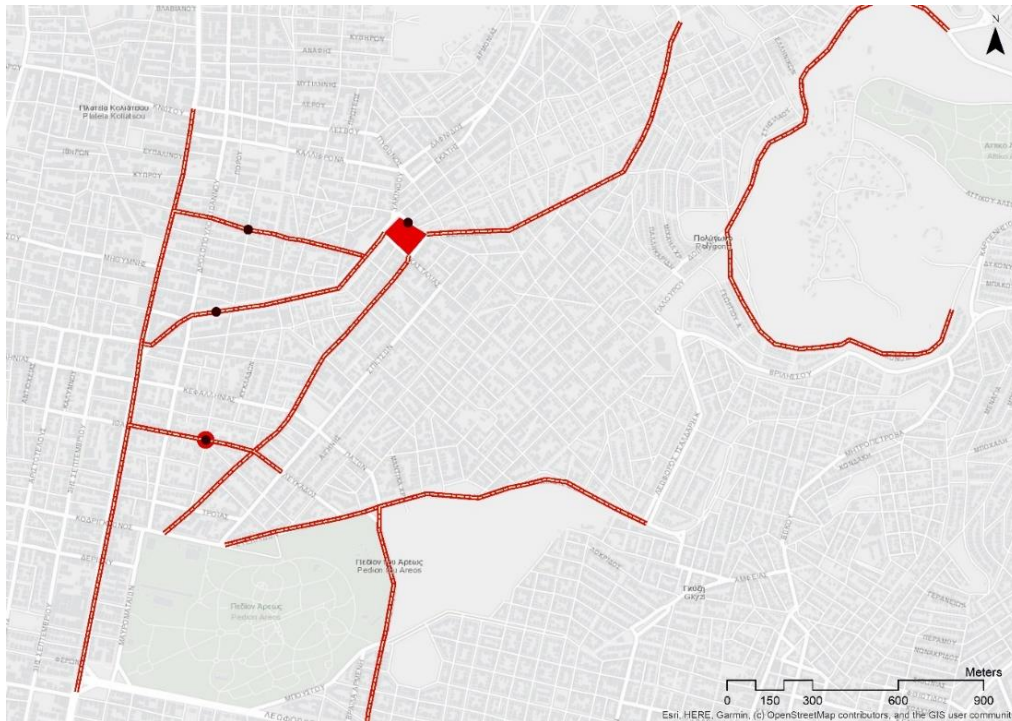
Χάρτης 3: Βιωματική χαρτογράφηση τόπων κοινωνικής συνεύρεσης, Ερωτώμενοι/ες με χαλαρή σχέση με την γειτονιά

Πηγή: Επεξεργασία από την ερευνητική ομάδα, 2019

Όπως φαίνεται, σε κάποιες περιπτώσεις η ενδοτικότητα καταγραφή τους ήταν σημειακή και σε άλλες όχι. Όλοι ανέφεραν την πλατεία Αγίου Γεωργίου και την πλατεία Κυψέλης ως τόπους κοινωνικής συνεύρεσης, καθώς κάποιοι και τον αυτοδιαχειριζόμενο κοινωνικό χώρο «μυρμήγκι» στην οδό Επτανήσου. Όταν ρωτήθηκαν για το που εξυπηρετούν τις καθημερινές τους αγορές απάντησαν σημειακά όπως φαίνεται, αναφέροντας λαϊκές αγορές, σούπερ μάρκετ κλπ.

- **Ενεργή σχέση με την γειτονιά**

Στον παρακάτω χάρτη (Χάρτης 4), παρουσιάζονται οι τόποι κοινωνικής συνεύρεσης των ατόμων που θεωρούσαν ότι έχουν ενεργή σχέση με την γειτονιά. Αναφέρθηκαν και πάλι η πλατεία Κυψέλης, η πλατεία Αγίου Γεωργίου, ο κοινωνικός χώρος «μυρμήγκι» στην οδό Επτανήσου ως χώροι συνάντησης και επικοινωνίας αλλά και ο πεζόδρομος της Φωκίωνος Νέγρη, καθώς και ένα κομμάτι γύρω από τα Τουρκοβούνια. Επίσης, δρόμοι όπως η οδός Κυψέλης, η Πατησίων, η Ευελπίδων, η Βελβενδού, η Ιθάκης και η Τενέδου αναφέρθηκαν σαν περιοχές οι οποίες εξυπηρετούν τις καθημερινές ανάγκες των ατόμων με ενεργή σχέση με την γειτονιά.

Χάρτης 4: Βιωματική χαρτογράφηση τόπων κοινωνικής συνεύρεσης, Ερωτώμενοι/ες με ενεργή σχέση με την γειτονιά

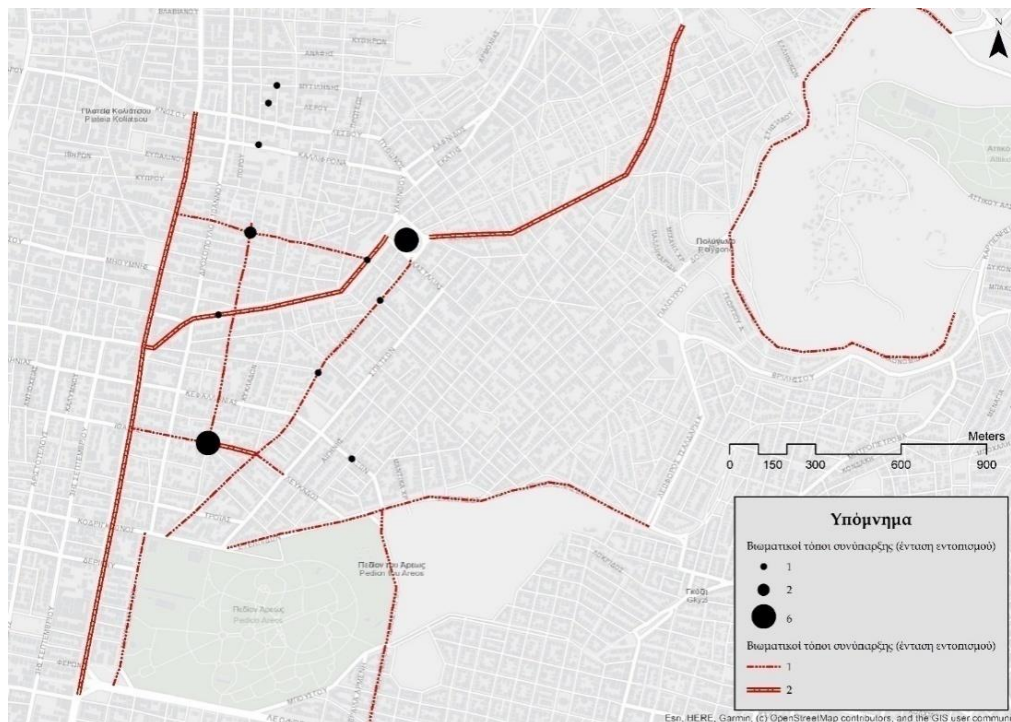
Πηγή: Επεξεργασία από την ερευνητική ομάδα, 2019

Όπως φαίνεται από τους δύο παραπάνω χάρτες (Χάρτης 3 & 4) είναι εντυπωσιακή η διαφορετική βιωματική χαρτογράφηση των ανθρώπων με χαλαρή σχέση με την γειτονιά σε σύγκριση με αυτών με ενεργή σχέση με την γειτονιά. Οι μεν πρώτοι αντιλαμβάνονται την πόλη και την συνθήκη της συνύπαρξης και της κοινωνικοποίησης σε αυτήν εν πολλοίς σημειακά με έναν τρόπο που φαίνεται να προσομοιάζει το πως και ο κυρίαρχος λόγος αντιμετωπίζει τους τόπους συνύπαρξης της πόλης. Το ακόμα πιο εντυπωσιακό είναι το πόσο περιορισμένες είναι οι «διαδρομές κοινωνικοποίησης» που χαράζουν στον χάρτη, με τρόπο που μοιάζει σαν να «τηλεμεταφέρονται» στους διάφορους κόμβους δραστηριότητας που χαρτογράφησαν. Από την άλλη, οι άνθρωποι με ενεργή σχέση με την γειτονιά φαίνεται να έχουν μια τελείως διαφορετική αντιληπτική απεικόνιση της γειτονιάς τους και της συνθήκης της συνύπαρξης μέσα σε αυτήν καθώς οι διαδρομές κοινωνικοποίησης που σχεδίασαν ουσιαστικά δικτυώνει και διασυνδέει τους εντοπισμένους, από τους ίδιους, τόπους συνύπαρξης σχηματίζοντας ένα πολύμορφο δίκτυο ουσιαστικής κοινωνικής αλληλεπίδρασης και συνδιαλλαγής στον δημόσιο χώρο. Ωστόσο, μια κρίσιμη διατύπωση και για τις δυο ομάδες ερωτώμενων είναι ο τρόπος που νοηματοδοτούν την έννοια της κοινωνικοποίησης και τους τόπους της, καθώς στην συντριπτική τους πλειοψηφία (με μια και μοναδική εξαίρεση) οι ερωτώμενοι/ες εντόπιζαν ως τόπο

συνάντησης την «πλατεία» και όχι το όποιο μαγαζί, ανεξάρτητα από το ποια είναι τελικά πρακτική που επιλέγουν στον κοινόχρηστο χώρο.

▪ **Συνολική βιωματική χαρτογράφηση τόπων κοινωνικής συνέντευξης**

Στον τελευταίο χάρτη (Χάρτης 5) απεικονίζεται συνολικά, η χαρτογράφηση των τόπων ενεργής συνύπαρξης όπως χαρτογραφήθηκαν από τους ερωτώμενους/ες.

Χάρτης 5: Συνολική βιωματική χαρτογράφηση των τόπων κοινωνικής συνέντευξης
Πηγή: Επεξεργασία από την ερευνητική ομάδα, 2019

Όπως φαίνεται η πλατεία Αγ. Γεωργίου εντοπίζεται από όλους του ερωτώμενους/ες (6 φορές). Επίσης, όμως 6 φορές, από όλους τους ερωτώμενους/ες εντοπίζεται και η πλατεία Κυψέλης, γεγονός που είναι πολύ ενδιαφέρον καθώς η πλατεία Κυψέλης εντοπίζεται στα αφηγήματα του κυρίαρχου λόγου πολύ πιο περιορισμένα. Από εκεί και πέρα πιο προσωπικοί χώροι εντοπίζονται που αφορούν καθημερινές πρακτικές (εμπορικά μαγαζιά), αυτοδιαχειριζόμενους κοινόχρηστους χώρους κλπ.

Επίσης, όσον αφορά τις διαδρομές συνύπαρξης έχει ενδιαφέρον ότι οι πιο υπερτοπικοί άξονες (Πατησίων, Φωκίωνος Νέγρη και η συνέχεια της η Βελβενδού) εντοπίζονται πιο έντονα ενώ οι πιο προσωπικές διαδρομές εντοπίζονται σε κάπως πιο τοπικούς άξονες.

5. Αντί συμπερασμάτων

Στην συγκεκριμένη εργασία διερευνήθηκε η συνθήκη της συνύπαρξης άλλα και οι «τόποι» ουσιαστικής αλληλεπίδρασης και κοινωνικής συνεύρεσης που αναδύονται στην συνοικία της Κυψέλης με αφετηρία την πλατεία Αγ. Γεωργίου, όπως αυτοί ορίζονται με βιωματικούς όρους. Επίσης, ενσωματώνοντας στην ερευνά μας το μέσο του κινηματογράφου και τα δημοσιεύματα του κυρίαρχου αναπτυξιακού λόγου αναζητήσαμε πως οι εικόνες που παράγονται από και για την πόλη διαμορφώνουν τους τόπους συνύπαρξης, την νοηματοδότηση τους και τον χαρακτήρα τους.

Αρχικά με πολύ ενδιαφέρον εντοπίζουμε ότι κινηματογράφος παρότι εξ ορισμού αποτελεί μια αναπαράσταση κατά την ερευνητική μας θεώρηση έχει μεγαλύτερη σχέση με την «πραγματικότητα» όπως εμείς την αναγνωρίζουμε, από ότι ο δημόσιος θεσμικός αναπτυξιακός λόγος. Καθώς από την απεικόνισή του κινηματογράφου δημιουργούνται ρωγμές στο αφήγημά του, δίνοντάς την δυνατότητα να προσεγγίσει κανείς την «πραγματικότητα». Αντιθέτως, ο κυρίαρχος αναπτυξιακός λόγος που εκ θέσεως (πρέπει να) αναφέρεται στην ουσιαστική αναβάθμιση της καθημερινής αστικής ζωής αντιμετωπίζει την πόλη τελείως σημειακά προβάλλοντας σχεδιασμούς και αφηγήματα για αυτήν και ως ένα πεδίο ελεύθερου χρόνου, αδιαφορώντας παντελώς για την εργασία την καθημερινότητα και γενικότερα για την «*τοπικότητα*» της γειτονιάς.

Η ερευνά που διενεργήθηκε και ειδικά η απεικόνιση των βιωματικών χαρτογραφήσεων των τρίτων τόπων ενεργούς συνύπαρξης ανέδειξε την υπερβατική φύση αυτών των «τόπων» καθώς βιώνονται από τα υποκείμενα με διαφορετικούς τρόπους: σε κάποιες περιπτώσεις μέσω της συνύπαρξης και της δραστηριοποίησης στον δημόσιο κοινόχρηστο χώρο, σε άλλες μέσα από την κατανάλωση του εμπορευματοποιημένου κοινόχρηστου χώρου της πλατείας και άλλοτε από τις τυχαίες συναντήσεις αποτέλεσμα της καθημερινότητας. Γίνεται ξεκάθαρο λοιπόν, ότι αυτό το σύμπλεγμα «ατομικότητων» αλληλοπλέκεται και συνυπάρχει στον χώρο ενίοτε αρμονικά και ενίοτε αντιφατικά άλλα σίγουρα διεκδικώντας την «θέση» του στην πόλη με γεωγραφικούς, γεωμετρικούς, λειτουργικούς άλλα και βιωματικούς όρους. Αποζητά την δημιουργία μνήμης και αποτυπώματος στον δημόσιο χώρο, και τελικά την σύνδεση, κοινωνική συνεύρεση και συνύπαρξη με την «*φυλή του*» (κατά το “*tribe*” και όχι με φυλετικούς ή εθνοτικούς όρους). Τελικά, η απεικόνιση των βιωματικών χαρτογραφήσεων και νοηματοδοτήσεων των τόπων ουσιαστικής αλληλεπίδραση και κοινωνικοποίησης ανέδειξε ότι παρά τις ποικίλες στοχεύσεις και προβολές των κυρίαρχων αφηγήσεων για την περιοχή και την συνύπαρξη στον δημόσιο χώρο, η καθημερινότητα των κατοίκων της, διαμορφώνουν ενεργούς τόπους συνύπαρξης που ωστόσο αμφισβητείται έμπρακτα και εντεινόμενα καθώς τα νέα υποκείμενα που δραστηριοποιούνται στον δημόσιο χώρο μοιραία διεκδικούν μεγαλύτερη «θέση» στον πολυδιάστατο «χώρο» που είναι η πόλη. Είναι λοιπόν εμφανής ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει ο σχεδιαστής ώστε να διατηρηθεί αυτή η συνθήκη της ουσιαστικής συνύπαρξης, εστιάζοντας περισσότερο στην διατήρηση της ενδεχόμενης ισορροπίας που έχει δημιουργηθεί και στην υποστήριξη των μικρών ή μεγαλύτερων κοινωνικών αλληλεπιδράσεων που διαδραματίζονται στον δημόσιο χώρο και όχι ξεδιπλώνοντας μεγαλεπήβολα σχέδια «*ανάπτυξης*» και «*ανάπλασης*» περιοχών. Έτσι λοιπόν, καλείται να μην αντιμετωπίζει τον δημόσιο χώρο ως «*πράσινο*» υπόβαθρο του εμπορευματοποιημένου χώρου της πόλης και της μέσο αύξησης της γαιοπροσόδου. Αντιθέτως, να υποστηρίζει τις κοινωνικές συνδιαλλαγές και πρακτικές συνύπαρξης σχεδιάζοντας λειτουργικούς δημόσιους χώρους, με διαμορφώσεις που θα εξασφαλίζουν την ουσιαστική χρήση τους χωρίς αποκλεισμούς και περιορισμούς

(οικονομικούς ή άλλους) και δίνοντας προτεραιότητα στους κυρίαρχους χρήστες του, που είναι οι μετανάστες, τα μικρά παιδιά και οι μεγαλύτεροι σε ηλικία άνθρωποι. Για τους μετανάστες αξίζει να γίνει μια ιδιαίτερη αναφορά καθώς λόγω των συνθηκών κατοίκησης τους (περιορισμένος ιδιωτικός χώρος) (επανα-)νοηματοδοτούν την έννοια του δημόσιου χώρου και τον οικειοποιούνται με τρόπο που δημιουργεί ένα ενδιάμεσο χώρο ανάμεσα στην ιδιωτικότητα που αναζητούν και στον δημόσιο χαρακτήρα του τόπου, γεγονός που σημειώνεται και από την Λυκογιάννη ως πόρισμα των ερευνών του ΕΜΠ, «οι μετανάστες που μένουν στην Κυψέλη δείχνουν να έχουν εξοικειωθεί με τους δημόσιους χώρους της γειτονιάς» (Λυκογιάννη, 2010).

Βιβλιογραφία

- athina984.gr, 2018. *Η πλατεία του Αγίου Γεωργίου στην Κυψέλη επανακτά την δυναμική της*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://athina984.gr/wp-site/2018/06/07/i-plateia-toy-agiou-georgiouy-stin-kypseli-epanakta-tin-dynamiki-tis/>
[Πρόσβαση 10 Ιούνη 2019].
- bovary.gr, 2018. *Πλατεία Αγίου Γεωργίου -Τα μαγαζιά στην πιο καλοκαιρινή πλατεία της Αθήνας είναι αριστούργημα*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.bovary.gr/city/12917/plateia-agiou-georgiouy-ta-magazia-stin-pio-kalokairini-plateia-tis-athinas-einai>
[Πρόσβαση 10 Ιούνη 2019].
- Cresswell, T., 2004. *Place: A short introduction*,. Oxford, United Kingdom: Blackwell.
- GANS, H. J., 1962. *The Urban Villagers. Group and class in the life of Italian-Americans*. New York: Free Press of Glencoe.
- huffingtonpost.gr, 2017. *Για το καλύτερο τριήμερο στο Χωριό θα χρειαστεί να πάτε μόνο μέχρι την Κυψέλη*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.huffingtonpost.gr/2017/09/26/culture-h-kypseli-allazei-prwto-its-a-vilatz-fest_n_18106076.html
[Πρόσβαση 10 Ιούνη 2019].
- Lefebvre, H., 1991. *Production of Space*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- lifo.gr, 2014. *Έργο Αθήνα*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.lifo.gr/mag/features/4223>
[Πρόσβαση 02 Ιούνη 2019].
- lifo.gr, 2018. *Μια βόλτα στην Κυψέλη, την πιο πολυεθνική γειτονιά της Αθήνας*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://www.lifo.gr/articles/athens_articles/203027/mia-volta-stin-kypseli-tin-pio-polyethniki-geitonia-tis-athinas
[Πρόσβαση 10 Ιούνη 2019].
- Lynch, K., 1990. *The Image of The City*. Cambridge, Massachussets, London: The MIT Press.
- newsbeast.gr, 2018. *Ποιοι λόγοι θα σε φέρουν ξανά στην Κυψέλη. Κάτι φαίνεται να αλλάζει στην ιστορική γειτονιά της Αθήνας*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.newsbeast.gr/entertainment/arthro/3670733/pii-logi-tha-se-feroun-xana-stin-kipseli>
[Πρόσβαση 05 January 2019].
- tvxs.gr, 2014. *Κυψέλη: Παγκάκια με κάγκελα για να μην κοιμούνται άστεγοι*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://tvxs.gr/news/ellada/kypseli-pagkakia-me-kagkela-gia-na-min-koimoyntai-astegoi>
[Πρόσβαση 04 Ιούνη 2019].
- Βαῖου, Ν., 2007. *Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Μετανάστριες και ντόπιες στις γειτονιές της Αθήνας*. Αθήνα: L-Press & ΕΜΠ-Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πρόγραμμα ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΙΙ.
- Δερμεντζόπουλος, Χ., 2001. *Κινηματογραφική ταινία και ιστορική πραγματικότητα: μια παράλληλη ιστορία*. *Ουτοπία*, pp. 25-31.

- Εκείνο το καλοκαίρι*. 1971. [Φιλμ] Σκηνοθεσία: Βασίλης Γεωργιάδης. s.l.: s.n.
- Καλαμπάκας, Β., 2013. *Κινηματογράφος*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων .
- Λυκογιάννη, Ρ., 2010. *Η συμβολή των δημόσιων χώρων στη κοινωνική συνοχή των πόλεων. Το παράδειγμα της Δημοτικής Αγοράς της Κυψέλης, Ανακοίνωση στην ημερίδα "Η δημοτική Αγορά της Χαλκίδας και η σχέση της με το μέλλον της πόλης*. Χαλκίδα, s.n.
- Μαλούτας, Θ., 2013. Η υποβάθμιση του κέντρου της Αθήνας και οι επιλογές περιοχής κατοικίας από τα υψηλά και μεσαία στρώματα. Στο: Θ. Μαλούτας, επιμ. *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.
- Μυλωνάκη, Α., 2012. *Απο τις αυλές στα σαλόνια*. Θεσσαλονίκη: Univrsity Studio Press.
- Νοκ άουτ*. 1986. [Φιλμ] Σκηνοθεσία: Παύλος Τάσσιος. s.l.: s.n.
- Ο Ηλίας του 16ου*. 1959. [Φιλμ] Σκηνοθεσία: Αλέκος Σακελλάριος. s.l.: s.n.
- Ομάδα Περιβάλλοντος ΙΑΑΚ / ΕΚΚΕ, 1997. *ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ*, Αθήνα: ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ - ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ - ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ.
- Πιάσαμε την καλή*. 1955. [Φιλμ] Σκηνοθεσία: Γιάννης Τριανταφύλλης. s.l.: s.n.
- Ποιός Θανάσης!.* 1969. [Φιλμ] Σκηνοθεσία: Θανάσης Βέγγος. s.l.: s.n.
- Σταυρίδης, Σ., 1990. *Η συμβολική σχέση με το χώρο, πώς οι κοινωνικές αξίες διαμορφώνουν και ερμηνεύουν το χώρο*. Αθήνα: Κάλβος.
- This Is Athens+Partners Consortium, Μη διαθέσιμη ημερομηνία δημοσίευσης. *A Local's Guide to Kypseli*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.thisisathens.org/local-guide-kypseli>
[Πρόσβαση 10 Ιούνη 2019].
- Το Βήμα, 2018. *Επίσημα εγκαίνια για τη Δημοτική Αγορά Κυψέλης*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.tovima.gr/2018/10/04/society/episima-egkainia-gia-ti-dimotiki-agera-kypselis/>
[Πρόσβαση 20 Ιούνη 2019].
- Τριανταφύλλου, Σ., χ.χ. *Κινηματογραφημένες Πόλεις*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Χαραλαμπίδη, Μ. & Δέση-Λουκά, Χ., 2017. *Η έννοια της γειτονιάς σήμερα | Η περίπτωση της Κυψέλης (ερευνητική εργασία)*. Χανιά : Πολυτεχνείο Κρήτης - Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.

ⁱ Η διαλεκτική του Lefebvre (1991) σχετικά με τον χώρο περιλαμβάνει: **(α) τις αναπαραστάσεις του χώρου (conceived space, εννοημένος χώρος)** όπου η έννοια αυτή αναφέρεται στον χώρο των επιστημόνων και όλων εκείνων που ορίζουν τι είναι ο χώρος, όπως οι πολεοδόμοι, οι αρχιτέκτονες και οι τεχνοκράτες. Είναι ο κύριος χώρος κάθε κοινωνίας, αναπόσπαστα συνδεδεμένος με τις σχέσεις παραγωγής και την ευταξία που αυτές επιβάλλουν (π.χ.: τοπογραφικοί και διοικητικοί χάρτες), **(β) τους χώρους της αναπαράστασης (lived space, βιωμένος χώρος)** που πρόκειται για τον χώρο των κατοίκων και των χρηστών, και αφορά περισσότερο τα συναισθήματά τους και λιγότερο τις σκέψεις τους (π.χ.: αισθήματα ευχαρίστησης, ασφάλειας, αγωνίες κατά την κίνηση μέσα στην πόλη, "το καφενείο μετά τη γωνιά" κλπ.). και **(γ) τις χωρικές πρακτικές (spatial practices, perceived space, αντιληπτός χώρος)** με την έννοια αυτή να αναφέρεται στην πραγματικότητα της πόλης, στις ρουτίνες της δουλειάς και της ξεκούρασης, σε όσα δηλαδή εξασφαλίζουν την παραγωγή και την κοινωνική αναπαραγωγή (π.χ.: τοίχοι, φυσικά σύνορα κλπ.).

ⁱⁱ Ο Σταυρίδης (1990) κατηγοριοποιεί τη σκέψη των ανθρώπων σε μοντέλα νοηματοδότησης του χώρου, όπως: ο γεωμετρικός χώρος, ο δομικός χώρος, ο βιωματικός χώρος (δίνει σημασία στο βίωμα και την εμπειρία) και ο θεσμικός χώρος (ως αντανάκλαση των κοινωνικών σχέσεων με κύριες μεταβλητές τον δημόσιο και τον ιδιωτικό χώρο).

ⁱⁱⁱ Το εργαλείο της συμμετοχικής παρατήρησης είχε κεντρικό ρόλο στην έρευνα του Gans (1962), για την ζωή των Ιταλο-Αμερικανών κατοίκων της περιοχής «WestEnd» της Βοστώνης τη δεκαετία του '50.

^{iv} Με την μέθοδο της χιονοστιβάδας κάθε υποκείμενο παραπέμπει τον ερευνητή σε γνωστούς και φίλους με συναφή συνήθως κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά (Ομάδα Περιβάλλοντος ΙΑΑΚ / ΕΚΚΕ, 1997)

^v Η εικόνα μιας πόλης, θεωρούμε ότι είναι κάτι περισσότερο από τη φυσική της μορφή ή από αυτά που αντιλαμβάνονται οι αισθήσεις μας (Lynch 1990). Αυτό συμβαίνει γιατί η υλική μορφή συνυπάρχει με την ιστορία της, εκφράζει τις διάφορες σχέσεις εξουσίας και ανισοτήτων στο χώρο, εμπεριέχει συναισθήματα φόβου και οικειότητας, πληθώρα έμφυλων, φυλετικών και ταξικών διαχωρισμών κλπ. Κάθε πόλη έχει μια δημόσια εικόνα, που προκύπτει από πολλές εικόνες επιμέρους υποκειμένων. Τα παραπάνω οδηγούν τους ανθρώπους στο να δημιουργούν νοητικές εικόνες για τις περιοχές όπου ζουν, δηλαδή «νοητικούς χάρτες» (mental maps). Αυτοί οι "χάρτες" είναι αποτέλεσμα των διαδικασιών όπου οι προσωπικές εμπειρίες και αντιλήψεις για τον κόσμο χρησιμοποιούνται για να φιλτράρουν τα ερεθίσματα που δέχεται ο εγκέφαλος από το περιβάλλον, αποτελούν ιδιαίτερες εικόνες του χώρου, "διαστρεβλωμένες" σε σχέση με τις τεχνικές απεικονίσεις αρχιτεκτόνων ή πολεοδόμων, καθώς εμπεριέχουν αρκετά φανταστικά στοιχεία και επηρεάζονται από τις οικονομικές διαδικασίες, από τα νοήματα που αποδίδονται σε διάφορα σύμβολα, από πολιτισμικές αξίες κ.λπ. (Χαραλαμπίδη & Δέση-Λουκά, 2017).

^{vi} Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στην «[This Is Athens+Partners Consortium](#)» μια «κοινοπραξία» με εταιρόκλητους εταίρους που περιλαμβάνει απο θεσμικά όργανα του κράτους (π.χ. Δήμος Αθηναίων), επαγγελματικούς συλλόγους (π.χ. Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων - ΣΕΤΕ) αλλά και ιδιωτικές εταιρίες (Aegean, LAMDA Development S.A., Ionian Hotel Enterprises S.A.) και ως σκοπό έχει κατα δηλωσή τους «την προβολή της Αθήνας ως ένα τουριστικό προορισμό για όλο τον χρόνο» και «την δημιουργία ενός τουριστικού οδηγού για την Αθήνα απο την σκοπιά του ντόπιου» (ματάφραση απο την ερευνητική ομάδα).